

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sophie C. Fredenius

Ekonomisk brottslighet

- vad som faller under den skatterättsliga
definitionen

Examensarbete
20 poäng

Christina Moëll

Skatterätt

Vårterminen 2007

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1 INTRODUKTION	6
1.1 SYFTE OCH AVGRÄNSNING	7
1.2 METOD OCH MATERIAL	7
1.3 DISPOSITION	8
2 KORT HISTORIK	9
2.1 VAD ÄR EKONOMISK BROTTSLIGHET?	9
2.2 BEGREPPSDEFINITIONER	10
2.3 EKONOMISK BROTTSLIGHET	11
2.4 EUROPEISKA DEFINITIONER	13
3.1 GENUSPERSPEKTIV	17
3.2 BAKOMLIGGANDE ORSAKSFAKTORER	18
4 BROTTSFORMER	23
4.1 SKATTEBROTT	23
4.2 SKATTEBROTTSÅTGÄRDER	24
5 HUR BEKÄMPAS EKONOMISK BROTTSLIGHET?	25
5.1 EKOBROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE	26
5.1.1 EKOBROTTSMYNDIGHETEN	26
5.1.2 MÖJLIGHETER TILL EKOBROTTSBEKÄMPNING	27
5.1.3 BROTTSPREVENTION	29
5.2 INTERNATIONELLT	31
5.2.1 GRÄNSÖVERSKRIDANDE SKATTEKONTROLL	32
5.2.2 IT-RELATERADE EKOBROTT	33
5.3 FORSKNING	34
5.4 NYA PROBLEM OCH FRAMTIDSASPEKTER	36
6.1 KORT HISTORIK	39
6.2 DEFINITION	39
6.3 FÖRUTSÄTTNINGAR OCH KONSEKVENSER	41
6.4 BANKSEKRETESS OCH INTERNATIONELL RÄTTSHJÄLP	42
6.4.1 BANK- OCH SKATTESEKRETESS I SVERIGE	44
6.4.2 SKATTEPARADIS AV EKONOMISKA SKÅL	45
6.5 KRITISKA REAKTIONER	46
7 AVSLUTNING	50

<u>BILAGA 1</u>	<u>53</u>
<u>BILAGA 2</u>	<u>55</u>
<u>KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING</u>	<u>56</u>

Sammanfattning

Det finns ingen vedertagen definition av begreppet ekonomisk brottslighet. I en synnerligen vid och allmän betydelse kan ekonomisk brottslighet definieras som alla brott som begås med ekonomiska motiv, vilket gör det mycket svårt att definitionsmässigt avgränsa och klargöra vad som egentligen faller under begreppet ekonomisk brottslighet. Nackdelen med många olika definitioner och åsikter, om vad som avses med ekonomisk brottslighet, är att det förorsakar bekymmer, när ämnet skall behandlas politiskt, i anknytning till brottsbekämpning eller i forskningshänseende. Begreppsförvirringen uppstår bland annat för att myndigheter och forskare inte har samma behov av vilka avsikter en begreppsbestämning ska tjäna. Det är därmed inte underligt, att behovet av preciseringar eller avgränsningar skiljer sig åt emellan olika grupper.

Skadligt skattefusk får samhällsekonomiska konsekvenser på många områden. Dessutom medför det negativa följder på samhällsmoralen och samhällets institutioner. Det finns en risk, att det kommer att bli allt svårare att hantera nya situationer och metoder för skatteundandragande, pga. problemen att kontrollera gränsöverskridande transaktioner, som allt oftare blivit IT-relaterade. Oftast är ekonomisk brottslighet s.k. spaningsbrott och dessa brott måste upptäckas av ett kontrollorgan. Gränsdragningen mellan ekonomisk och organiserad brottslighet har också blivit mer diffus och vissa företagsstrukturer drar med sig bådadera brottsligheterna. Det har även blivit allt lättare för privatpersoner och olika företag att skatteplanera i ett allt mer ekonomiskt globaliserat samhälle. Skadlig skattekonkurrens har uppmärksammats mer och mer, eftersom enskilda länder sänker sina skatter för att locka till sig andra länders beskattningsunderlag. För att kunna bekämpa utvecklingen på ett effektivt vis, behövs det kanske någon form av definitioner av olika begrepp för att avgränsa tillämpningsområdet.

Det finns inte heller någon allmän definition av begreppet skatteparadis, vilket kan bero på att skatt inte är någon enhetlig företeelse och att beskattning kan ske på olika vis samt skilja sig åt beroende på var i världen den skall uttas. I BRÅ-rapporten 2000:19 konstateras det också att det inte finns någon internationellt vedertagen definition. Kriterierna skiljer sig åt bland de olika organisationer, som upprättat svarta listor över vilka stater/jurisdiktioner som skall anses klassas som skatteparadis eller ej. Utvecklingen tycks gå mot att skillnaderna mellan de klassiska skatteparadiserna och de nya offshore-jurisdiktionerna raderas ut. Både ekonomisk brottslighet och skatteparadis används inom svensk doktrin utan någon entydig begreppsbestämning.

Jag anser, att avgränsningen av ekonomisk brottslighet varken kan eller bör vara särskilt låst, eftersom den ekonomiska brottsförekomsten är föränderligt mångskiftande och successivt utvecklar en mängd nya former. Därför bör begreppsbestämningen vara öppen och anpassningsbar.

Förord

Jag vill tacka min handledare Christina Moëll för de synpunkter och råd hon gett på manuskriptet samt för att hon har haft tålamod i väntan på att detta arbete skulle färdigställas. Jag vill även tacka I. Christerson för korrekturläsning, finansiell support och all övrig behjälplighet under arbetets gång.

Januari 2007

Sophie C. Fredenius

Förkortningar

BRÅ	Brottsförebyggande rådet
EBM	Ekobrottsmyndigheten
EU	Europeiska unionen
FATF	Financial Action Task Force
FN	Förenta nationerna
FSF	Financial Stability Forum
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
OFC	Offshore-centra
RF	Regeringsformen
TIN	Tax Identification Number

1 Introduktion

De ekonomiska kalkyler som gjorts under de senaste årtiondena för att granska det sammanlagda skatteundragandet tyder inte på att några större utvecklingar har skett. Emellertid sker strukturella omdaningar till följd av att nya kontrollsystem introduceras och likaledes till följd av samhällsförändringen. Både IT-utvecklingen och globaliseringen har satt och kommer att sätta ytterligare press på välfärdsstater med höga skattetryck såsom Sverige.¹ Även om det betyder omvälvande anpassningar av samhället och nya möjligheter till brott för potentiella gärningsmän, eftersom datorn alltmer blivit ett avancerat hjälpmedel för kriminella vid brottsliga handlingar, behöver det inte medföra att premisserna för allvarliga brott kommer att ske i den utsträckning, som det finns tekniska förutsättningar för. Därjämte sker ett framåtskridande också på det brottsförebyggande och brottsbekämpande området. Det är mycket troligt att allt fler brott i framtiden kommer att vara IT-relaterade och det innebär, att de förebyggande lösningarna då behöver vara av både teknisk och administrativ art.²

Skadligt skattefusk får samhällsekonomiska konsekvenser inom många områden. Dessutom medför det negativa följder för samhällsmoralen och samhällets institutioner, eftersom de gemensamma välfärdssystemen bygger på en självvald medverkan. Omkring 90 procent av den teoretiskt riktiga skatten uppskattas betalas in självmant. Via skattekontrollen inkommer cirka en procent och de kvarstående nio procenten beräknas som oupptäckta skattefel, enligt Skatteverket. Grundinställningen torde vara att de flesta medborgarna betalar skatt och har en hög skatteloyalitet. Skattekontrollen bidrar till en effektiv funktion för att minska skattefelen. Av kontrollverksamheten är en viss del fokuserad på skattebrottslighet. Skattebrottsbekämpningen har inte bara en symbolfunktion, utan är även viktig för en resultatrik ekobrottsbekämpning. Inom detta område råder en viss brist i samarbetet mellan olika myndigheter enligt 2002-års skattebasutredning. För en kunskapsorienterad kontrollverksamhet och ekobrottsbekämpning uppstår dilemmat att skattefel och skattebrott måste uppdagas av myndigheter för att de ska synliggöras. Det finns en risk att nya situationer och metoder för skatteundragande ej upptäcks, pga. problemen att kontrollera gränsöverskridande transaktioner och verksamheter, speciellt på den internationella nivån.³

Skatteparadisen ökar i kvantitet och vare sig de beräknas i antalet ”licensierade banker och bolag eller värdet på deponerade tillgångar offshore, växer verksamheten kontinuerligt”.⁴ Bushadministrationen har tidvis kritiserat OECD:s arbete och påpekat att USA motsätter sig alla initiativ från OECD:s håll.⁵ Sedan händelserna den 11 september 2001 i New York har dock den internationella kampen mot ekonomisk brottslighet, framförallt med inriktning mot skatteparadisen, fått en annan aspekt. Som en

¹ BRÅ-rapport 2002:1, Ekobrott - utvecklingen av några centrala brottstyper, s. 7.

² BRÅ-rapport 2000:2, IT-relaterad brottslighet, s. 9f. Alalehto, Fiffelstrategier vid ekonomisk brottslighet 2003, s. 62.

³ SOU 2002:47, Våra skatter?, s. 485f.

⁴ BRÅ-rapport 2000:19, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 12.

⁵ Engdahl, Skatteparadis, s. 109f.

följd av detta har både skärpta regler och ökat samarbete på global nivå uppkommit och det gäller inte endast bekämpning av terrorism utan likaledes den organiserade och ekonomiska brottsligheten.⁶ Gränsdragningen mellan ekonomisk och organiserad brottslighet har blivit allt mer diffus och vissa företagsstrukturer drar med sig bådadera brottsligheterna.⁷ Avgränsningen av ekonomisk brottslighet varken kan eller bör vara särskilt låst, eftersom den ekonomiska brottsförekomsten är föränderligt mångskiftande och utvecklar successivt en mängd nya former. Därför bör begreppsbestämningen vara öppen och anpassningsbar.⁸

1.1 Syfte och avgränsning

Det övergripande syftet med uppsatsen är att beskriva definitionen av begreppet ekonomisk brottslighet, som kommit att användas flitigt utan några tydligare gränser av vad som egentligen är och faller inom begreppets innebörd. Vidare redogörs det för närliggande intresseområden, som har kopplingar till ekonomisk brottslighet, såsom ekobrottslingens karaktär, förebyggande brottsbekämpning, IT-relaterad brottslighet och definition av skatteparadis/OFC och dess rådande sekretess. Ambitionen har dock inte varit att uttömmande behandla alla delarna, eftersom det är ett brett intresseområde, och det även varit svårt att få tag i aktuellt material. Likaså gör jag inte någon ingående utvärdering av åtgärdsalternativ i kampen mot ekonomisk brottslighet samt de nämnda angränsande områdena, men tar givetvis upp om brottsförebyggandearbete och då främst på en nationell nivå med EBM och Skatteverket.

1.2 Metod och material

Den metod jag baserat mitt arbete på är hermeneutisk⁹. Uppsatsen är deskriptiv och leder till normativa slutsatser. Jag har brukat sedvanligt juridiskt källmaterial i mina studier och i den internationella aspekten har jag studerat olika rapporter främst från OECD. Utöver detta har kompletteringar gjorts med litteratur och artiklar som skrivits på området. Jag har använt mig av primära källor i möjligaste mån. I vissa fall har jag inte kunnat få tag i ursprungsmaterial, vilket jag visar genom att i fotnoten efter den sekundära källan jag använt mig av hänvisa till primärkällan inom []. De finns även upptagna i käll- och litteraturförteckningen där jag också nämner var i Sverige det finns ett exemplar att tillgå, om det är möjligt.

Det är svårt att få tag i material inom mitt ämnesområde och överlag när det gäller delen om OFC/skatteparadis och sekretess är större antalet böcker gamla. Skattebasutredningen och olika publikationer från BRÅ behandlar ekonomisk brottslighet. Bland dem som utkommit under

⁶ Ibid. s. 112ff. BRÅ-rapport 2002:1, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 7 och 39f.

⁷ BRÅ-rapport 2004:1, Lurad och förgiftad - att avslöja utsatthet för ekobrott, s. 16.

⁸ Ds 1996:1, Effektivare ekobrottsbekämpning, s. 189.

⁹ Hermeneutik (gr. Hermeneuein, tolka) tolkningslära eller förståelselära. Se vidare i Molander, Vetenskapsteoretiska grunder Historia och begrepp, s. 166-169.

detta århundrade med litteratur i ämnet skatteparadis/OFC som kan rekommenderas, finns bland annat Engdahl, *I finansvärldens bakre regioner. En studie om finansiella offshore-marknader och ekonomisk brottslighet* (2003) och Tillman, *Global Pirates. Fraud in the Offshore Insurance Industry* (2002).

I övrigt på området finns olika organisationer att tillgå via Internet. Dessa kan ge en god inblick i ämnet, även om det givetvis råder bakomliggande ekonomiska och politiska intressen hos dessa organisationer. Det är lite vanskligt att använda sig av underlag hämtat från Internet, eftersom materialet lätt kan ändras och förfalskas, men den del som brukats anser jag ha sådan karaktär att det skall anses som brukbart.

1.3 Disposition

Uppsatsen består av en huvuddel, där jag behandlar ekonomisk brottslighet och koncentrerar mig framförallt på begreppsbestämningen, men har även intresserat mig för bakomliggande orsaks- och sambandsfaktorer till ekonomisk brottslighet. I den delen tas även brottsbekämpning, brottslingens karaktär, IT-relaterad brottslighet, forskning och framtidsaspekter upp. Därefter följs studien upp med andra delen, som behandlar definitionen av skatteparadis/OFC och inom detta område behandlas även sekretess samt OECD:s arbete för att neutralisera illojal skattekonkurrens på den finansiella marknaden. Den tredje och sista delen är en avslutning som avrundar uppsatsen om ekonomisk brottslighet.

2 Kort historik

Ekonomisk brottslighet har historiskt sett nästintill alltid förekommit, men termen började inte användas förrän på 1970-talet. Först på mitten av 1800-talet, då Sverige fick en närings- och samhällsekonomisk struktur, kan man skönja en ekonomisk brottslighet liknande den som finns i dagsläget.¹⁰ Myndigheternas ekobrottsförebyggande arbete utvecklades och 1993 gjorde riksdagens revisorer en undersökning¹¹ av ekobrottsligheten och bekämpningen av den. I slutet av 1994 tillsattes en ekobrottsberedning och några månader senare beslutade regeringen om en strategi¹² med åtgärder mot ekonomisk brottslighet. 1995 inrättades riksenheten¹³ mot ekonomisk brottslighet. 1996 föreslog ekobrottsberedningen i sitt betänkandet¹⁴ bl. a. inrättandet av en Ekobrottsmyndighet¹⁵.¹⁶

2.1 Vad är ekonomisk brottslighet?

Ekonomisk brottslighet är ett kriminologiskt samlingsbegrepp utan någon vedertagen definition.¹⁷ I detta samlingsbegrepp ingår kriminalitet, som direkt har ekonomisk vinning som motiv. Vidare skall brottet ha en karaktär av viss kontinuerlighet samt bedrivs på ett systematiskt sätt och begås inom ramen för näringsverksamhet. Själva näringsverksamheten behöver ej vara kriminaliserad, dock skall den i det enskilda fallet utgöra grunden för de kriminella handlingarna. Ekobrottet anses vara av kvalificerad art, ifall det är av stor omfattning, drabbar grupper av enskilda eller rör väsentliga samhällseliga värden. Den organiserade brottsligheten anses inte tillhöra den ekonomiska brottsligheten. Likaså anses de traditionella förmögenhetsbrotten ej heller tillhöra den ekonomiska brottsligheten, eftersom brotten begås av enskilda personer utan att brotten har något samband med näringsverksamhet.¹⁸ Enligt denna definition skulle ytterst få brott falla under begreppet ekonomisk brottslighet, eftersom både de kontinuerliga och de systematiska kraven skulle vara svåra att uppfylla.¹⁹

En annan definition på begreppet ekonomisk brottslighet är sådant brottsligt beteende, vars effekter stör eller hotar det ekonomiska livet eller det ekonomiska systemet på sådant sätt, att det inte endast är enstaka individers intressen som berörs.²⁰ Denna formulering, gjord av den tyska

¹⁰ Lindgren, Ekonomisk brottslighet, ett samhällsproblem med förhinder, s. 41.

¹¹ Den ekonomiska brottsligheten och rättssamhället (1993/94:6).

¹² Skr. 1994/95:217.

¹³ SFS 1995:1015.

¹⁴ Ds 1996:1, Effektivare ekobrottsbekämpning.

¹⁵ Se vidare om EBM s. 26.

¹⁶ BRÅ-PM 1996:5, Ekonomisk brottslighet - den rättsliga processen, s. 37ff.

¹⁷ Jarlsvik och Karpaty, Ekonomisk brottslighet - ett framtida forskningsområde?, s. 5. SOU 1996:84, Ekobrottsforskning, s. 17. BRÅ-rapport 2002:1, Ekobrott - utvecklingen av några centrala brottstyper, s. 9.

¹⁸ SOU 1996:84, Ekobrottsforskning s. 17. BRÅ-rapport 2002:1, Ekobrott - utvecklingen av några centrala brottstyper, s. 9.

¹⁹ Svensson, Ekonomisk kriminalitet, s. 15.

²⁰ Magnusson, Ekonomisk brottslighet, s. 14. BRÅ-PM 1996:5, Ekonomisk brottslighet - den rättsliga processen, s. 18.

kriminologen Tiedemann, är betydligt vidare än den ovan nämnda definitionen i Justitiekottets betänkande 1980/80:21. En mer vetenskaplig och forskningsinriktad definition av begreppet ekonomisk brottslighet har framförts av professor Per-Ole Träskman. Han har utgått ifrån ekonomins kriminalitet och detta begrepp avser handlingar som kränker det sociala förtroendet, vilket är grundförutsättningen för utövandet av näringsverksamhet. Det är inte bara de straffrättsliga normerna som överträds, utan även näringslivets egna normer i den officiella lagstiftningen, sanktionerade sedvanenor samt lagnormer av annan karaktär än de straffrättsliga.²¹ Begreppsbestämningen av ekonomisk brottslighet skulle därmed avgränsas till att gälla straffbelagda handlingar, som utförts med ekonomiska motiv inom ramen för näringsverksamhet.²²

Ett annat sätt att definiera ekonomisk brottslighet, som tas upp i betänkandet av Ekosekretessutredningen, är att utgå från vilken art av mål som skall beredas av Ekobrottsmyndigheten, dvs. ”brott mot 11 kap. brottsbalken, lagen (1967:531) om tryggnad av pensionsutfästelse m.m., skattebrottslagen (1971:69), aktiebolagslagen (1975:1385), insiderlagen (1990:1342), lagen (1991:980) om handel med finansiella instrument samt mål vars handläggning annars ställer särskilda krav på kännedom om finansiella förhållanden, näringslivsförhållanden, skatterätt eller liknande.”²³

Under 1990-talet har det skett förändringar inom den ekonomiska brottsligheten pga. den organiserade brottsligheten, dvs. personer som tidigare ägnat sig enbart åt ekonomisk brottslighet har börjat ägna sig åt organiserad brottslighet och vice versa. Dessa brottstyper har nu en koppling till varandra och kan sägas ha länkats ihop.²⁴

2.2 Begreppsdefinitioner

Nackdelen med många olika definitioner och åsikter, om vad som avses med ekonomisk brottslighet, är att det förorsakar bekymmer, när ämnet skall behandlas politiskt, i anknytning med brottsbekämpningen eller i forskningshänseendet. Begreppsförvirringen uppstår bland annat för att myndigheterna och forskarna har avvikande behov av vilka avsikter en begreppsbestämning ska tjäna. Det är därmed inte underligt att behovet av preciseringar eller avgränsningar skiljer sig emellan olika grupper.²⁵

I en väldigt vid och allmän betydelse kan ekonomisk brottslighet definiera alla brott som begås med ekonomiska motiv, vilket gör det mycket svårt att definitionsmässigt avgränsa och klargöra vad som egentligen faller under begreppet ekonomisk brottslighet. För att få innebördsbestämningen snävare kan brott, som faller under benämningen, vara brott mot förmögenhet eller egendom.²⁶

²¹ SOU 1996:84, Ekobrottsforskning, s. 18. BRÅ-PM 1996:5, Ekonomisk brottslighet - den rättsliga processen, s. 18.

²² BRÅ-PM 1996:5, Ekonomisk brottslighet - den rättsliga processen, s. 21.

²³ SOU 1999:53, Ekonomisk brottslighet och sekretess, s. 48.

²⁴ Magnusson, Ekonomisk brottslighet, s. 15.

²⁵ BRÅ-rapport 1999:7, Forskning om ekonomisk brottslighet, s. 44.

²⁶ BRÅ-rapport 2000:23, Från storsvindeln till småfiffel - teman i internationell ekobrottsforskning, s. 13.

2.3 Ekonomisk brottslighet²⁷

En mer relevant avgränsning kan fås ”om man begränsar intresset till brottsliga handlingar som hänger samman och överensstämmer med de ekonomiska aktiviteter som sker inom det legala näringslivet.”²⁸ Två huvudkategorier kan urskiljas med denna avgränsning enligt Kitch. Den första är brott som begås av företagare och därmed är kopplade till deras ordinära näringsverksamhet. Deras plats i samhället ger dem både möjligheter och tillfällen att begå olika ekobrott. Grovt sett är det dessa brottstyper som faller under begreppet *white-collar crime*, ekonomisk brottslighet. Den andra är brott i form av tillhandahållande av illegala varor och tjänster på ett illegitimt sätt. Själva anskaffandet eller erbjudandet sker i en samordnad ekonomisk verksamhet, liknande en legal näringsverksamhet. Denna kategori av verksamhet skulle klassas som organiserad brottslighet.

Vidare skiljer sig ekonomiska brott från vanliga brott begångna av fysiska personer i tre aspekter.

- Den ekonomiske brottslingen begagnar sig av tillvägagångssätt som är svåra att skilja från legalt affärsmässigt beteende.
- Ekobrott kan omfatta personer som är ekonomiskt framgångsrika och socialt respekterade.
- De flesta ekobrotten orsakar särskilda bekymmer och utmaningar för rättssystemet. De inbegriper därjämte ett nyttjande och missbruk av civila rättigheter såsom näringsfriheten.²⁹

Inom ekobrottsforskningen är det annars allmänt att fokusera på den första huvudkategorin, men det är vanligt att det inte görs någon skillnad mellan de två kategorierna. Vissa forskare anser helt enkelt att det varken empiriskt eller teoretiskt går att göra en åtskillnad emellan dem.³⁰

Sutherland avgränsar *white-collar crime* som brott begångna av respektabla personer i den övre socio-ekonomiska klassen inom ramen för deras yrkesutövning. Dessa varianter av ekobrott utnyttjar förtroendet, som en hög ställning i samhället ger, och kan vidare reduceras till ohederliga handlingar med ekonomiska tillgångar och falskhet i manipuleringen av makt. Sutherland refererar själva termen *white-collar crime* i första hand till direktörer eller verkställande styrelseledamöter inom näringslivet.³¹ Kritiken mot Sutherlands begreppsbestämning har varit omfattande, men icke desto mindre har hans definition haft och har fortfarande stor betydelse (Sutherland-traditionen), i motsats till den juridiska traditionen.

En företrädare för den juridiska traditionen är Edelhertz, som lade fram följande begreppsförklaring för *white-collar crime*:

”... en illegal handling eller en serie av illegala handlingar som

²⁷ Se Bilaga 1 s. 53.

²⁸ BRÅ-rapport 2000:23, Från storsvindler till småfiffel - teman i internationell ekobrottsforskning, s. 13.

²⁹ Ibid. s. 13f. [Kitch, Economic Crime Theory. I: Kadish, Encyclopedia of Crime and Justice, 1983.]

³⁰ Ibid. s. 14.

³¹ Sutherland, White Collar Crime, s. 7ff.

begås med icke-fysiska medel och med hemlighållande eller svek, i syfte att erhålla pengar eller egendom, för att undvika kostnader eller förlust av pengar eller egendom, eller för att erhålla affärsmässiga eller personliga fördelar”.³²

I jämförelse med Sutherlands avgränsning är i den sistnämnda definitionen kretsen av potentiella brottslingar vidare och inte heller begränsad till att enbart gälla personer med högt socialt anseende. Likaså är kopplingen till en yrkesutövning ingen förutsättning, för Edelhertz separerar en kategori, där brott begås på en individuell och ad hoc-mässig grund i en icke-affärsmässig kontext och med personlig vinning som dominerande motiv. Kriteriet icke-fysiska medel specificerades till att avse brottets förövande och alltså inte dess konsekvenser.³³

Medan Sutherland betonade social position, introducerade Clinard och Quinney begreppet yrkesbaserad brottslighet, *occupational crime*, och de pläderade för att denna benämning skulle ersätta *white-collar crime*. Med utgångspunkt i deras resonemang skulle den nya definitionen innebära lagbrott om det sker i utövandet av en legitim yrkesverksamhet, oavsett gärningsmannens sociala status. Därmed skulle begreppets användbarhet öka. Några år senare lanserade Clinard och Quinney en distinktion mellan *occupational crime* och *corporate crime*. Yrkesbaserad brottslighet begås för egen vinnings skull, medan företagsbrottslighet begås av ägare eller anställda till gagn för företaget och dess intressen som förmånstagare.³⁴

Green utvidgade och utvecklade Clinard och Quinneys begrepp yrkesbaserad brottslighet. Green har delat upp dessa brott i fyra kategorier enligt följande:

1. *Organisatorisk yrkesbaserad brottslighet* – gynnar den organisation som den anställde tillhör.
2. *Myndighetsgrundande yrkesbaserad brottslighet* – eget vinningssyfte som sker i myndighetsutövningen.
3. *Professionsanknuten yrkesbaserad brottslighet* – eget vinningssyfte som innehar juridiskt och professionellt reglerat förtroende.
4. *Individuell yrkesbaserad brottslighet* – eget vinningssyfte utan vare sig myndighets- eller professionsställning.

Enligt Greens mall ges alltid yrkesutövaren förmån av den brottsliga handlingen antingen direkt eller indirekt. Därmed kommer frågan, om att definiera gärningsmannens sociala status och om handlingen skall klassas som en företags- eller yrkesbaserad brottslighet, att icke vara relevant. Som flera andra försöker Green sig också på med ett straffbarhetsbegrepp, som omfattar straffrättsliga såväl som civilrättsliga och administrativa

³² BRÅ-rapport 2000:23, Från storsvindel till småfiffel - teman i internationell ekobrottsforskning, s. 18. [Edelhertz, The Nature, Impact and Prosecution of White-Collar Crime, s. 3, 1970.]

³³ Ibid. s. 18f. [Edelhertz, The Nature, Impact and Prosecution of White-Collar Crime, 1970.]

³⁴ Clinard och Quinney, Criminal Behavior Systems. A Typology, s. 130ff.

sanktioner.³⁵

Schrager och Short argumenterar för att Sutherlands begreppsbestämning *white-collar crime* och tanken om högstatuspersoners brottslighet, inte nog beaktar organisatoriska egenskaper och dess påverkan på affärsvärldens illegala handlingar. Vidare betonar de andra incitament än ekonomiska vinningsmotiv och att brotten i många fall leder till allvarliga fysiska skador.³⁶ De formulerade en arbetsdefinition enligt följande:

”... organisatoriska brott är illegala handlingar, beroende på försummelser eller uppsåt, av en individ eller en grupp inom en legitim formell organisation i enlighet med denna organisations verksamhetsmål, och som har en allvarlig fysisk eller ekonomisk effekt på anställda, konsumenter eller allmänheten i stort.”³⁷

2.4 Europeiska definitioner

De olika ovannämnda definitionsföretag avgränsningarna har mestadels varit amerikanska. I Tiedemanns rapport framkommer det att kriminologins och straffrättens avgränsningar är desamma:

”... ekonomisk brottslighet [är] sådana förbjudna handlingssätt som skadar eller hotar samhällets skyddade ekonomiska intressen.”³⁸

Vidare påpekar han att ekonomisk brottslighet också innefattar bedrägerier och förtroendebrott gentemot det ekonomiska livets institutioner. Dessa bör därför anses som ekonomisk brottslighet, trots att det kan vara tveksamt med tanke på om brottslingarna är av samma typ som vid övriga ekonomiska brott. Tiedemann pläderar även för att brott, som endast kan begås av personer som är särskilt kvalificerade, skall inkluderas. Sådana yrkespositioner, som han syftar på, utgör en premiss för straffbarhet i många europeiska länder. Följaktligen utgör den straffrättsliga regleringen av olika ekonomiska handlingar Tiedemanns referensram. Hans begreppsbestämning har en karaktär av operationell definition i motsats till de amerikanska definitionerna.³⁹

En operationell definition innebär att begreppets betydelse fastställs genom hänvisning till en specifik operation eller metod eller, som i rättsvetenskapliga sammanhang; en bestämd regelsamling. De amerikanska forskarna däremot, fastställer vilken innebörd det aktuella begreppet ska ha. Det grundläggande för dem är ändamålskriteriet och att den ändamålsrelaterade innebörden kan klargöras genom referenser till en kontext. Både den tyska och franska ekobrottsforskningen är delvis

³⁵ BRÅ-rapport 2000:23, Från storsvindeln till småfiffel - teman i internationell ekobrottsforskning, s. 20f. [Green, Occupational Crime, 1997].

³⁶ Schrager och Short, *Toward a Sociology of Organizational Crime*, Social Problems Vol. 25, s. 407-417.

³⁷ *Ibid.* s. 411.

³⁸ Tiedemann, *Phenomenology of Economic Crime*, s. 2.

³⁹ *Ibid.* s. 2, 26 och 52f.

påverkad av Sutherland-traditionen. Skillnaden i amerikansk och europeisk ekobrottsforskning ligger i att sociologi och kriminologi sätter ramarna i den akademiska disciplinen, för de först nämndas definitionstradition, medan den europeiska styrs av en rättsvetenskaplig synvinkel.⁴⁰

⁴⁰ Mer om operationell definition läs vidare i Hartman, Vetenskapligt tänkande Från kunskapsteori till metodteori, s. 114 och 116f och för ändamålsförklaringar/intentionella förklaringar se också i Thurén, Vetenskapsteori för nybörjare, s. 105ff.

3 Vem är ekobrottslingen?

Det har visat sig att det inte enbart är personer med hög social status som gör sig skyldiga till ekonomiska brott. Även individer från andra socialklasser tycks i stor utsträckning vara representerade bland ekobrottslingar. Forskningen har visat att variationerna kan vara stora, inte enbart mellan olika brottskategorier utan även inom en brottskategori. Även frågan, om ekobrottsligheten utskiljer sig från den traditionella brottsligheten i fråga om könsaspekter, uppstår.

Cressey åskådliggör i sin studie att förskingrare både är äldre och har en högre social status än vanliga brottslingar. Han menar att det krävs vissa specifika egenskaper för att en individ skall kunna erhålla en högre position, som möjliggör för denne att begå förskingringsbrott. Samtidigt framhåller han, att det ej är åldern eller den sociala statusen i sig som avgör själva lagbrottet, vilket Sutherlands definition av *white-collar crime* ej stämde överens med. Visserligen skedde gärningarna inom ramen av en yrkesutövning, men alla brottslingarna i studien kunde inte anses vara ansedda högstatuspersoner. Förskingringsbrotten inom den amerikanska bankrörelsen på senare tid skiljer sig markant från de lagöverträdelser som Cressey baserade sin studie på. Både brottslingarna och ogärningarna var mestadels av ett helt annat slag.⁴¹

Weisburd et al. analyserade även han ekobrottslingarnas sociala ställning. I studien framkom att ekobrottslingarna i ett flertal fall skiljde sig från de finansiellt orienterade vanliga kriminella, speciellt vad beträffar den avsevärt lägre gruppen med arbetslösa bland ekobrottslingarna. Detta är inte särskilt märkvärdigt, eftersom de flesta fall i studien av ekobrott utgår från att man har ett arbete. Det är en större andel tjänstemän, högutbildade och män bland ekobrottslingarna i jämförelse med vanliga kriminella. De har avsevärt bättre ekonomi och prestignivån på deras anställning är högre. I studien framkom likaså att enbart 34 procent av de vanliga kriminella är vita, medan motsvarande siffra för ekobrottslingarna är 78 procent. Likaså är genomsnittsåldern bland ekobrottslingarna högre. Denna studie visar på att ekobrottslingarna utgör en speciell kategori av gärningsmän inom en viss brottstyp. Samtidigt kan nämnas att ekobrott inte endast begås av respektabla individer från en högre socialklass. Gärningsmännen kommer även från sociala mellanpositioner såväl som i mer underordnade ställningar. Dock skall det påpekas att variationerna i detta fall är tämligen stora mellan studiens olika brottskategorier.⁴²

En anledning till att högre tjänstemän och chefer är mer benägna att begå ekobrott än personer i andra positioner beror enligt Weisburd et al. på att dessa positioner uppenbart ger större potentiella tillfällen för lagöverträdelser. Slutsatsen från denna studie leder till att Sutherlands definition behöver omprövas, eftersom alla ekonomiska brott inte endast begås av respektabla individer från den högre socialklassen.

⁴¹ Cressey, *Other Peoples Money: A Study of the Social Psychology of Embezzlement*, s. 145ff.

⁴² Weisburd et al., *Crimes of the Middle Classes. White-Collar Offenders in the Federal Courts*, s. 47ff, 62-65 och 69-73.

Givetvis har denna empiriska studie som de flesta andra också brister⁴³.⁴⁴

Det visar inte desto mindre på att ekobrott är ett svårutforskat och komplicerat område. Även om det i dagsläget är mer lättillgängligt med data, men framförallt all resurs som läggs på förebyggande ekobrottsbekämpning, både med kunskapsinhämtning och med kontrollarbete mm., medför det att fler gärningar uppdagas och processas genom rättssystemet. Croall kom fram till att den härskande inställningen om ekonomisk brottslighet, tillskriven företag eller ansedda individer med hög social status, både kan dölja ekobrottslighetens faktiska variation och uppförstora differenserna i förhållande till traditionell brottslig verksamhet. I hennes studie av konsumentbrott, som faller under typiska ekobrott i betydelsen brott som begås av individer i utövandet av en yrkes- och affärsverksamhet, lever brottslingarna inte upp till de stereotypa förställningarna om högstatuspersoner, som utnyttjar sin sociala ställning för att kunna begå ekobrott.⁴⁵

Vad beträffar könsskillnader, är det allmänt känt att det främst är män som döms för brott, och motsvarande mönster gäller för de dömda ekobrottslingarna. Dock är antalet kvinnliga ekobrottslingar högre inom vissa ekobrottskategorier, såsom bankförskingring och bedrägeri, medan inom exempelvis finansbedrägeri och konkurrensbrott män är överrepresenterade. Daly analyserade samma form av data som Weisburd et al. och kom fram till att kvinnorna framförallt förvärvade mindre pengar på sina brott samt i mindre omfattning utförde brott ihop med andra. Deras brott är också av enklare art och mindre raffinerade samt av kortvarigare karaktär. Dalys rimliga förklaring till dessa olikheter är att strukturen för utförbarheterna inte ser ut på samma sätt för män och kvinnor. Likaså visar hennes studie på att de kvinnliga brottslingarna är yngre och har lägre utbildningar, samhällsställningar och inkomster än män. Därmed har kvinnorna färre tillfällen att utföra ekobrott av komplex art som renderar i stora ekonomiska och sociala skadeverkningar.⁴⁶

Enligt Levi tillåter inte ofta kvinnors yrkesroller någon annan medbrottslighet i grövre bedrägeribrott än försvårande av utredningar, genom exempelvis förstörande av skriftligt material såsom bokföringar. Han resonerar vidare på kopplingen mellan genus och ekobrott, att typiska kvinnobrott tyder på teorier om kvinnors ekonomiska underordning. Han hänvisar till en undersökning som påvisar att kvinnliga ekobrottslingar i första hand uppger försörjnings- och relationsmotiv som drivkraft för sina brott. Att kvinnor och män uppvisar olika brottsmönster kan vara en följd av könsspecifika motivationssammanhang, orsakade av mångahanda sociala aspekter och kvinnors handlingsrationalitet i jämförelse med mäns. Den kvinnliga kulturen kännetecknas i större omfattning av värden såsom omtanke, uppoffring, solidaritet och omsorg om andra, medan nyttoaspekten

⁴³ Weisburd et al. använde sig för det första av en annan definition av ekonomisk brottslighet än Sutherland. För det andra är det officiell rättsstatistik som ligger till grund för den empiriska studien, dvs. högstatusbrottslingar kan vara underrepresenterade i materialet. Slutligen är också företagsbrott komplexa brott, vilket Weisburd et al. enbart beaktar indirekt genom de individer som dömts ihop med företaget.

⁴⁴ Weisburd et al., *Crimes of the Middle Classes. White-Collar Offenders in the Federal Courts*, s. 60-62, 74ff och 87-94.

⁴⁵ Croall, *Who Is the White-Collar Criminal?* *Criminology*. Vol. 29, s. 409-424.

⁴⁶ Daly, *Gender and Varieties of White-Collar Crime*. *Criminology*. Vol. 27, s. 769-791.

är den dominerande faktorn bland de manliga ekobrottslingarna. Dessa nämnda differenser kan vara anledningar till att kvinnor är mindre fallna att begå grövre ekobrott, som medför större ekonomiska och sociala skadeverkningar. Dock skall det påpekas att det råder stor avsaknad på empiriskt inriktad forskning inom området genusaspekt och ekobrott.⁴⁷

3.1 Genusperspektiv

Resonemangen om ekonomisk brottslighet har haft en viss tendens att vara, som Croall uttrycker det, ”genusblinda”. Tydligt utsätts både kvinnor och män för ekonomiska brott. Effekterna är dock genuspåverkade på ett antal avvikande sätt. Kulturella föreställningar om vad som är feminint respektive maskulint påverkar konsumtionsmönster och varierande produkter görs och marknadsförs för kvinnor eller män. Försäljare och marknadsföringspersonal påverkas även av genusstyrda kulturella antaganden om teknisk och ekonomisk kompetens, men också av olika livsstilar. Ur ett fysiskt hänseende är kvinnor mer sårbara än män. Beroende på ålder och kön kan offren antas vara mer lättlurade. Det är alltså både fysiologiska och kulturella faktorer som ligger bakom brott som har särskild inverkan på kvinnor.⁴⁸

Fastän både kvinnor och män kan bli offer för ekonomisk brottslighet, kan dess effekter följaktligen uppfattas på avvikande sätt beroende på genus. I första hand är det de äldsta och de yngsta som är mest sårbara, vilket är hopkopplat med deras sociala och ekonomiska ställning.⁴⁹ Även det kulturella kapitalet⁵⁰ och de globala ojämlikheterna inverkar på sannolikheten att bli offer för ekonomisk brottslighet.⁵¹

De flesta brott i samhället begås av män. Proportionen kvinnliga ekobrottslingar är lägre än vad som gäller för den totala brottsligheten, och de brott som dessa kvinnor begår är oftast av lindrig karaktär. Vad beträffar ålder på gärningsmännen visar statistiken på att förövarna av förmögenhetsbrott är genomsnittligt äldre än brottslingarna av samtliga brott. Åldersstrukturen för ekobrottslingarna tycks ha likheter, vilket av naturliga orsaker kan bero på att de flesta egna företagare är i medelåldern och i viss mån har hunnit få både yrkeserfarenhet och förtroendeställningar i samhället, som de utnyttjar för att genomföra ekobrottet.⁵² Bokföringsbrott är det brott som oftast förekommer bland brottslingar om tidigare brott begåtts. Annars är ekobrottslingar för det mesta ostraffade. På det sättet visar ekobrottslingen en avvikande kriminell karriär mot vad som gäller för brottslingar i allmänhet.⁵³

⁴⁷ Levi, *Masculinities and White-Collar Crime*, s. 234-252.

⁴⁸ BRÅ-rapport 2004:1, *Lurad och förgiftad - att avslöja utsatthet för ekobrott*, s. 42f.

⁴⁹ *Ibid.* s. 44.

⁵⁰ Med kulturellt kapital menas ur ett sociologiskt perspektiv den utbildning, kunskap och de informationsresurser en individ besitter.

⁵¹ BRÅ-rapport 2004:1, *Lurad och förgiftad - att avslöja utsatthet för ekobrott*, s. 48.

⁵² BRÅ-PM 1996:5, *Ekobrottsforskning*, s. 148f och 152.

⁵³ *Ibid.* s. 151.

3.2 Bakomliggande orsaksfaktorer

Teorier med ett psykologiskt perspektiv efterforskar lagöverträdelsens motiv i enskilda störningar och avvikelser. De karaktärsdrag som förmodas vara brottsalstrande är exempelvis aggressivitet, egocentricitet, impulsivitet eller känslolöshet. Gottfredson och Hirschi utvecklade en allmängiltig sats för att ange motivet bakom alla kategorier av lagbrott. Med utgångspunkt i befintlig empiri gör de gällande att det är graden av självkontroll som mest distinkt utskiljer kriminella och lagenliga personer från varandra. En låg självkontroll kan bland annat vara förorsakad av otillräckliga socialisationsvillkor under uppväxten. Enligt Gottfredson och Hirschi har individer med låg självkontroll betydligt större benägenhet att ägna sig åt brottsliga och andra likartade gärningar. De anser emellertid att den låga självkontrollen kan motarbetas av andra personlighetsegenskaper och därtill även situationella omständigheter förknippade med brottstillfället. Deras teori har medfört kritik, och vissa andra forskare har ifrågasatt den, i synnerhet om ekobrott kan tolkas utifrån individuella psykologiska egenskaper som bakomvarande orsak till en viss handling. Sutherland försökte i sin studie påvisa att företagsbrottsligheten ej var kopplad till de anställdas särpräglade karaktär. För att ge prov på sin teori påvisade han, att ett företag kunde bryta mot en bestämd lag inom en särskild verksamhet men inte mot rättsregel inom ett annat område, trots att samma individer hade ansvarighet för samtliga verksamheter.⁵⁴

Rationella valhandlingsteorier, *rational choice*-teorier, tar också fasta på personliga omständigheter. Det väsentliga i den här aspekten är hypotesen om att individers brottsbenägenhet styrs av överväganden om risker/kostnader och belöningar/vinster. Ett rationellt kostnadsberäkande antas föregå innan lagöverträdelsen och gärningsmannen betraktas som en nyttomaximerare. Paternoster och Simpson har genom olika forskningsresultat kommit med en förklaringsmodell, inom ekobrottsområdet, med följande beståndsdelar:

- Föresatsen att utföra ett brott är ett rationellt beslut, vilket påverkas av de omkostnader och resultat som uppfattas vara sammankopplade med gärningen.
- Studieobjektet måste vara brottspecifikt och definierat till reella ekobrottstyper, eftersom den information som gärningsmannen behöver och utnyttjar sig av skiftar för olika ekobrottstyper.
- Sammanhanget inom vilket brottet äger rum måste beaktas, eftersom det i hög grad inverkar på den konkreta olagliga aktiviteten.⁵⁵

Paternoster och Simpson betonar att deras modell innebär att individuella beslut att begå brott påverkas av uppfattade risker/kostnader och belöningar/vinster. Följaktligen medför deras modell att analysen fokuseras på en individuell nivå, istället för på en organisatorisk nivå.⁵⁶ Waring,

⁵⁴ BRÅ-rapport 2000:23, Från storsvindeln till småfiffel - teman i internationell ekobrottsforskning, s. 49f. [Gottfredson och Hirschi, A General Theory of Crime, 1990].

⁵⁵ Paternoster och Simpson, A Rational Choice Theory of Corporate Crime. *Advances in Criminological Theory*. Vol. 5, s. 40ff.

⁵⁶ *Ibid.* s. 37-54.

Weisburd et al. och Chayet separerar ekobrottslingarna i fyra typer av innovatörer, påverkade av Mertons teori⁵⁷ om kopplingen mellan sociala strukturförhållanden och individuella anpassningssätt. Denna indelning ser ut som följande:

1. *Krispåverkade* - i denna kategori placeras den typiske förskingraren. I vissa situationer går dessa individer över gränsen och begår handlingar som de vet är olagliga och även anser vara fel.
2. *Tillfällesgriparna* - denna grupp rymmer individer som tar en given möjlighet om den dyker upp, oavsett om det kommer att medföra ett illegalt handlande eller ej, exempelvis konkurrensbrott och mut- och bestickningsbrott.
3. *Tillfällessökarna* - tredje innovatörstypen utmärks av att personerna på ett systematiskt sätt använder sig av illegitima medel. Skillnaden mellan föregående grupp är bland annat att dessa typer söker sig till företag och positioner där de kan praktisera sin bedragartalang.
4. *Avvikelsesökarna* - den sista kategorin består av personer som har negativ inställning till legitima medel. Det är också i den här gruppen som traditionellt sätt den kriminelle med hög brottsaktivitet placeras.⁵⁸

Sutherland däremot, hade en idé om *särskiljande tillhörighet* och med detta begrepp försökte han förklara, hur det kom sig att vissa individer begår missgärningar, dvs. mer känt som kulturöverföringsteorier inom det sociala inlärningsperspektivet. Han påstod att ett brottsligt beteende lärs in i umgänget med dem som anser sådant beteende som gynnsamt, och påpekade också att inlärningsprocessen inkluderar både tillvägagångssätt och motiv. Det diffusa i hans teori låg i att inlärningsprocessen aldrig åskådliggjordes eller detaljerades av honom.⁵⁹

Efterföljande forskare, såsom Cressey, gjorde däremot det. I hans studie av dömda förskingrare påvisar han tre premisser för att en individ med ett ekonomiskt förtroendeuppdrag ska göra sig skyldig till ett förskingringsbrott. Ekonomiska bekymmer som ej kan offentliggöras för andra samt möjlighet och kunskap att utföra brottet, är de första två förutsättningarna. Den sista premissen av betydelse är att individen har tillgång till rationaliseringar som urskuldar det rättsstridiga beteendet. Dessa rationaliseringar fungerar som viktiga motivationsfaktorer, då de anammas innan brottet begås. Hur en brottsling rationaliserar sitt beteende verkar variera könsmässigt⁶⁰.

Det har betydelse, att brottslingarna kan ge förnuftsskäl till sitt lagstridiga handlande, så att det passar ihop med självbilden om att vara en hederlig och ansedd samhällsmedborgare. Rationaliseringsexempel, som är tillämpliga för ekobrott, kan vara följande:

⁵⁷ Se vidare om Mertons teori i Social Structure and Anomie. American Sociological Review 3 No 5, s. 672-682.

⁵⁸ Waring, Weisburd et al. och Chayet, White-Collar Crime and Anomie. Advances in Criminological Theory. Vol. 6, s. 207-221.

⁵⁹ Sutherland, White-Collar Crime, s. 240ff.

⁶⁰ Oftast uppger kvinnor familjerelaterade behov som motiv i bakomliggande syfte till en lagstridig handling, medan de flesta manliga förskingrarna rättfärdigar sig med affärsbehov som bakomvarande orsak. Se vidare resonemang angående genusaspekten, s. 16-17.

- Jag skadar ingen fysisk person.
- Jag behöver utföra brottet för min överlevnad.
- Jag gör som alla andra.
- Jag är värd mer.⁶¹

Brottslingarna konstruerar inte dessa rationaliseringar själva, utan de förenar befintliga definitioner med sitt eget agerande enligt Cressey:

”Varje betrodd person uppfinner inte en ny rationalisering för sitt förtroendebrott, utan applicerar i stället på sin egen situation en verbalisering som har blivit tillgänglig för honom, genom att han har kommit i kontakt med en kultur där sådana uttryck förekommer.”⁶²

Vissa kriminologer har förklarat ekonomisk brottslighet med hänsyn till mer grundläggande sociala villkor och inte endast avgränsat orsaksfrågan till individ- och gruppnivå. Organisatoriska perspektiv har inom ekobrottsforskningen fått en framträdande roll på senare år och har blivit en länk mellan individorienterat och samhällsorienterat perspektiv vid olika studier. Vissa studier har utifrån organisatoriska komponenter försökt förklara ekonomisk brottslighet genom att inrikta sig på organisatorisk brottslighet, i synnerhet företagsbrottslighet.⁶³

Eftersom det är lagstiftningen som i högsta grad avgör vilka gärningar som är olagliga, framstår det politiska och rättsliga systemet som primära institutionella krafter. Dessutom tillkommer att brottsfallena också varierar, kvantitativt såväl som kvalitativt, inom olika ekonomiska sektorer.⁶⁴ Analyser av ekonomisk brottslighet kan ge tecken på betydelsefulla normkonflikter, oförenliga gruppintressen och begynnande social omdaning.⁶⁵

Orsakstemat är givetvis innehållsrikt inom ekobrottsforskningen. Det är också vanligt att forskarna betonar flera samverkande faktorer, men mindre vanligt att de framställer sammanställda teorier, där faktorer, som är aktiva på olika nivåer, inkorporeras i en helhet. Undantagen är Coleman och Vaughan. I fråga om orsaksteorier finns det liksom i all övrig samhällsforskning en viss tudelning, dvs. strävan efter att kunna förklara genom att upptäcka och bevisa det problematiska till en primär universell faktor, eller att förklara det obesvarade genom att förena och relationsbestämma ett antal nivåspecifika samverkande faktorer.⁶⁶

⁶¹ Cressey, *Other Peoples Money: A Study of the Social Psychology of Embezzlement*, s. 75-78, 90f, 93, 139-151 och 153-157.

⁶² *Ibid.* s. 136f.

⁶³ BRÅ-rapport 2000:23, *Från storsvindel till småfiffel - teman i internationell ekobrottsforskning*, s. 56 och 59f.

⁶⁴ *Ibid.* s. 67.

⁶⁵ *Ibid.* s. 33f.

⁶⁶ Coleman försökte införliva en interaktionistisk motivationsteori och organisationsteoretiska faktorer med en överordnad konfliktteori, som betonade social position och konkurrens. Coleman, *Toward an Integrated Theory of White-Collar Crime*. *American Journal of Sociology*. Vol. 93, s. 406-435, medan Vaughan försökte förena besluts- och handlingsteorier på mikronivå med struktur- och kulturfaktorer på

Enligt Korsell behöver vi ha kunskap om de bakomliggande orsakerna till varför ekobrott begås, och även varför regler skall följas, för att kunna förebygga ekonomisk brottslighet. Insikten ger möjlighet att kunna åtgärda eller påverka ekobrott. I hans resonemang ligger motiv och tillfälle som två centrala begrepp. Hans strategi bygger på att:

- ”minska motiven för att begå brott och dessutom förstärka motiven för att följa reglerna
- minska tillfällena till att begå brott och dessutom skapa tillfällen som underlättar laglydnad.”⁶⁷

Korsell tar upp tre olika motiv för att följa lagen från Winter och May, nämligen kalkylerande motivation, normmotivation och social motivation. I den första motivationsgruppen väger individen för- och nackdelar med att följa lagen. Företrädarna för denna inställning stödjer sig tungt mot straffets allmänpreventiva och individualpreventiva funktion. Studier av personers laglydnad visar på att de flesta är obenägna att utföra en brottslig handling, och att de uppfattar sig moraliskt och socialt skyldiga att följa lagen om den upplevs som legitim. Inom forskningen talas det om *tipping point*,⁶⁸ dvs. när den uppnås, medför det att individen bedömer att en olaglig handling kostar för mycket i ökad risk. Den andra motivationsgruppen är å ena sidan en kombination av en moralisk plikt att lyda rättsregler och å andra sidan hur legala dessa rättsregler känns för den enskilde. Det viktiga i den normativa motivationen är hur väl individen delar samhällets värderingar och normer. Laglydnaden ökar allteftersom den enskildes moraliska förpliktelser överensstämmer med samhällets. Likaså ökar laglydnaden om lagen känns legitim och utövas av myndigheterna på ett rättvist sätt samt även åtlyds av övriga medborgare. I den sista motivationsgruppen rättar individen sig efter lagstiftningen för att bli accepterad av andra i den sociala omgivningen. Ifall en person blir föremål för rättsliga åtgärder, kan det få en avskräckande effekt i de affärsrelaterade relationer individen har med andra samhällsmedborgare, och deras uppfattning har därför stor betydelse. Ingen av dessa tre motivationer tycks ha någon laglydnadseffekt på den grupp av individer med kriminell livsstil som är fallna att utföra rättstridiga gärningar.⁶⁹

Trots att en individ delar samhällets normer, finns det förlopp eller skeenden, som urskuldar rättstridiga gärningar och försvagar förpliktelsen att följa rättsnormen, så kallade *neutraliseringar*⁷⁰ som fungerar som motivationsfaktorer före något brott begåtts. Vanliga exempel

organisations och samhällsnivå. Vaughan, *The Dark Side of Organizations: Mistake, Misconduct, and Disaster*. Annual Review of Sociology. Vol. 25, s. 271-302.

⁶⁷ BRÅ-rapport 2003:10, Förebyggande metoder mot ekobrott, en antologi, s. 237.

⁶⁸ Se vidare Simpson, *Corporate Crime, Law, and Social Control*, s. 9f, 22-37 och 42f.

⁶⁹ Winter och May, *Motivation for Compliance with environmental Regulations*. Journal of Policy Analysis and Management. Vol. 20, No 4, s. 675-696.

⁷⁰ Gärningsmannen måste kunna motivera för sig själv varför han skall begå en olaglig handling. Samtidigt blir det ett sätt för honom att bibehålla bilden av sig själv som en laglydig medborgare. I ekobrottsförebyggande syfte kan därför försvårande av möjligheten att neutralisera vara en god metod i att stävja ekonomisk brottslighet, exempelvis genom att informera om att fusk ej är så förekommande som många i allmänhet kanske tror. BRÅ-rapport 2003:10, Förebyggande metoder mot ekobrott, en antologi, s. 240 fotnot 9

är att brottet inte drabbar någon fattig eller att alla andra gör det. Enligt Korsell är neutraliseringar en grundläggande del i att förklara ekonomisk brottslighet, därför att lagöverträdelsena vanligen begås av individer som i allmänhet delar samhällets normer. Genom att minimera möjligheterna till brott blir det enklare att förebygga ekonomisk brottslighet. Det är lättare att inverka på tillfällesstrukturen än att försöka på långsiktig väg influera eller bearbeta den enskildes motiv.⁷¹

⁷¹ BRÅ-rapport 2003:10, Förebyggande metoder mot ekobrott, en antologi, s. 239f.

4 Brottformer

Oftast är ekonomisk brottslighet s.k. spaningsbrott och dessa brott måste upptäckas av ett kontrollorgan. Både Skatteverket och konkursförvaltarna gör ett omfattande kontrollarbete på ekobrottsområdet.⁷²

Underrättelsetjänsten och forskningen kommer att inverka på så vis att kännedomen om kopplingar emellan olika brottformer ökar och sprids. Ekobrottsligheten består inte längre enbart av skattebrott, bokföringsbrott och brott mot borgenärer, utan begreppet ekonomisk brottslighet har fått en vidare betydelse och inkluderar även yrkesbaserad brottslighet, bedrägerier mellan företag och korruption mm. På samma sätt finns det en allt större koppling till annan kriminalitet, såsom den organiserade brottsligheten. De flesta av brotten är riktade mot staten, det allmänna eller mot andra kollektiva intressen, vilket påverkar den allmänna välfärden.⁷³ Den ekonomiska brottsligheten underminerar samhällsmoralen, och ger till följd därav signaler till allmänheten om att det är legitimt att bryta mot rättsregler.⁷⁴

4.1 Skattebrott

Skattebrotten räknas till de mest centrala ekobrotten och finns reglerade i skattebrottslagen, som innehåller straffregler för skatte- och avgiftssystemet.⁷⁵ Skattebrotten tillhör de mest dominerande ekobrotten.⁷⁶ En skattskyldig begår skattebrott enligt 2 §, när denne uppsåtligen lämnar oriktiga uppgifter eller underlåter att lämna deklaration, kontrolluppgift eller annan föreskriven uppgift och följaktligen ger upphov till fara för att skatt undandras eller felaktigt tillgodoräknas eller återbetalas.⁷⁷ Huruvida brottet skall betraktas som grovt skall följande beaktas vid en bedömning: beloppets storlek, om falska handlingar eller vilseledande bokföring använts eller om förfarandet begåtts i en systematisk brottslighet.⁷⁸

1996 reviderades skattebrottslagstiftningen, och en av förändringarna bestod i att benämningen skattebedrägeri ändrades till skattebrott. Det gamla skattebedrägeribrottet var ett effektbrott, som ansågs fullbordat först när beskattning fattades. Dess brottskaraktär medförde ett behov av omstrukturering och det ledde till att ansvarsfrågan kunde avgöras utan avvaktande av skatteprocessens utfall.⁷⁹ Likaså konstruerades skattebrottet om från ett brott med effektrekvesit till att bli ett farebrott istället. Ändringen innebar att ett skatteundandragande inte behövde föreligga, utan att endast faran för ett undandragande räckte för att ett

⁷² BRÅ-rapport 2002:1, Ekobrott - utvecklingen av några centrala brottstyper, s. 6, 11 och 26.

⁷³ Ibid. s. 8f och 40.

⁷⁴ Jarlsvik och Karpaty, Ekonomisk brottslighet - ett framtida forskningsområde?, s. 30.

⁷⁵ BRÅ-rapport 2001:10, Brottsutvecklingen i Sverige 1998-2000, s. 208.

⁷⁶ Ibid. s. 23.

⁷⁷ Madeleine Leijonhufvud och Susanne Wennberg, Brotts och straff i affärlivet, s. 111. BRÅ-rapport 2002:1, Ekobrott - utvecklingen av några centrala brottstyper, s. 23.

⁷⁸ BRÅ-rapport 2001:10, Brottsutvecklingen i Sverige 1998-2000, s. 208.

⁷⁹ BRÅ-rapport 2000:10, Antologi, Perspektiv på ekobrottsligheten, s. 110.

skattebrott skulle anses ha skett.⁸⁰

Skattebrott klassas som ett artbrott, där allmänpreventiv hänsyn väger tungt. De är både svårt att förebygga och att upptäcka skattebrott. Den statistiska brottsutvecklingen speglas genom Skatteverkets kontrollverksamhet av att skattebrott även är ett spaningsbrott.⁸¹ Vad beträffar upplklaringsprocenten för skattebrott, är den relativt hög, eftersom gärningsmannen för det mesta är känd vid en anmälan.⁸²

I större utsträckning än andra ekobrott begås skattebrott isolerat från annan brottslighet och uppdragas vanligtvis hos Skatteverket, som upptäcker dem genom revision. Det finns en tydlig direkt koppling till antalet utförda revisioner och antalet anmälda skattebrott. Vad beträffar påföljderna, presumeras fängelse, eftersom skattebrott betraktas som ett artbrott. I verkligheten tycks domstolarna i de flesta fall döma till alternativ dom, och då huvudsakligen till villkorlig dom, i stället för fängelse. Uppklaringsprocenten för skattebrott är tämligen hög i likhet med de flesta andra ekobrott. Det har sin förklaring i att brottslingen redan är känd när missgärningen anmäls.⁸³

4.2 Skattebrottsåtgärder

Ekobrottsbekämpningen sker inom två områden. Skattebrottsenheternas verksamhet riktar fokus bland annat på brott som bryter mot skattebrottslagen. Förebyggande åtgärder för att åstadkomma riktig beskattning tycks vara det bästa sättet för att hindra personer med oseriösa avsikter att utföra eller försöka göra olagliga handlingar. En effektiv metod för skattekontroll och brottsbekämpning är också att vara tidigt ute.⁸⁴ En viktig aspekt i ekobrottsbekämpningen är att den är synlig och effektiv, så att risken för upptäckt upplevs som påtaglig för medborgarna och att därmed potentiella brottslingar drar sig från att utföra oegentligheter.⁸⁵

⁸⁰ Madeleine Leijonhufvud och Susanne Wennberg, *Brott och straff i affärslivet*, s. 111. BRÅ-rapport 2002:1, *Ekobrott - utvecklingen av några centrala brottstyper*, s. 23.

⁸¹ BRÅ-rapport 2002:1, *Ekobrott - utvecklingen av några centrala brottstyper*, s. 26.

⁸² *Ibid.* s. 28.

⁸³ BRÅ 2002:1, *Ekobrott - utvecklingen av några centrala brottstyper*, s. 28.

⁸⁴ BRÅ-rapport 2000:10, *Antologi, Perspektiv på ekobrottsligheten*, s. 101.

⁸⁵ *Ibid.* s. 102.

5 Hur bekämpas ekonomisk brottslighet?

Colemans förklaringsmodell till ekobrottslighetens orsaker består av tre faktorer, nämligen motiv, neutralisering samt tillfälle. Ekobrottslingarna kan delas in i två kategorier när det gäller motivfaktorn, krisreagerare och tillfällestagare. För krisreageraren uppstår brottstillfället när denne genomgår en kris, som kan vara av skiftande slag, och som leder till att denne missbrukar sin förtroendeställning. Vad beträffar tillfällestagaren, utnyttjar denne ett uppkommet tillfälle för att begå brott. Givetvis spelar vissa personlighetsdrag in, såsom t. ex. girighet, men även risktagandet att utföra brottet har inverkan. Normbildningen påverkar också den enskildes motiv, där familj, samhällsutvecklingen etc. har betydelse. Brottsligheten ökar enligt denna modell, om de system som upprätthåller normer försvinner eller förändras.⁸⁶

Ett viktigt inslag i motivationen utgörs av neutraliseringsfaktorn. Brottslingen bortförklarar brottet innan det begås, men i övrigt delar denne samhällets värderingar och betraktar sig själv som i grunden laglydig. När det förekommer oegentligheter på högre nivåer kan moralen hos ”vanligt folk” sänkas och det i sin tur leder till att de tar lättare på egna brott. Förutom det ovan nämnda krävs det ett tillfälle för att ett brott skall kunna begås. Av stor betydelse för antalet brottstillfällen är hur stor kontrollen är, men även av hur affärs- och arbetslivet är organiserat.⁸⁷

Lagstiftaren kan påverka tillfällena till brott genom ändring av kontrollsystem och olika regleringar. Kontrollfunktioner kan läggas internt inom ett företag eller andra organisationer, samt på statlig nivå hos Ekobrottsmyndigheten, där det finns stor kunskap om ekobrottslighet. Det är dock viktigt att de aktörer som kan påverka tillfällena till brott samarbetar med samhällets kontrollfunktioner såsom Skatteverket på ekobrottsområdet.⁸⁸

Ekobrotten är svårare att upptäcka i jämförelse med de traditionella brotten, men samtidigt är de lättare att förebygga. Förklaringen till detta är att de ekonomiska brotten oftast begås i fasta strukturer. Vad beträffar den förebyggande verksamheten har den sina fördelar och även nackdelar, men det bör finnas goda möjligheter att förebygga brott genom att sprida kunskap och använda sig av alla resurser som är tillgängliga. Ekobrotten begås mestadels i en verksamhet med många kontakter, där kreditgivare, leverantörer, tillsynsmyndigheter m.fl. kan fungera som brottsförebyggare.⁸⁹

⁸⁶ BRÅ-rapport 2003:1, Forskning om ekonomisk brottslighet - förebygga ekobrott, behov och metoder, s. 25f. [Coleman, *The Criminal Elite. Understanding White-Collar Crime*, 2001].

⁸⁷ Cressey, *Other People's Money. A Study in the Social Psychology of Embezzlement*, s. 30, 94-96 och 136-138.

⁸⁸ BRÅ-rapport 2003:1, Forskning om ekonomisk brottslighet - förebygga ekobrott, behov och metoder, s. 28f.

⁸⁹ *Ibid.* s. 31.

5.1 Ekobrottsförebyggande arbete

Ekobrottsberedningen inrättades i slutet av 1994, som en särskild arbetsgrupp. Dess inledande arbete medförde att regeringen i april 1995 beslutade om en strategi med åtgärder för att bekämpa ekonomisk brottslighet. Syftet var att effektivisera och utveckla samhällets förmåga att upptäcka, utreda och lagföra ekonomiska brott, men även att förebygga ekobrott. Detta skulle ske genom att förbättra lagstiftningen, öka kompetensen samt utveckla arbetsmetoder och organisation hos de ekobrottsbekämpande myndigheterna. En del av den nya myndighetsstrukturen för ekobrottsbekämpningen innebar inrättandet av Ekobrottsmyndigheten i januari 1998.⁹⁰

EBM (Ekobrottsmyndigheten) är en åklagarmyndighet och har en viktig roll inom ekobrottsbekämpningen. De mål som handläggs vid myndigheten är mestadels borgenärs- och skattebrott av nationell karaktär, men de arbetar även med ärenden som har internationell anknytning. EBM har lagt fram ett förslag till strategi för att bekämpa ekobrott, vilket innebär att myndigheten skall bli en mer drivande kraft i utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet. Betoningen ligger på att införa och samordna aktiva insatser tillsammans med andra myndigheter och organisationer. Den huvudsakliga åtgärden är att minska benägenheten att begå brott, men även att försvåra genomförandet av brott.⁹¹

Skatteförvaltningens arbete bedrivs efter två linjer, service och kontroll. Skatteverket prioriterar i sitt kontrollarbete, utifrån en bedömning, omfattningen av skattefelens karaktär och allvar. Det är dock inte enbart storleken på skatteundrandragandet som har betydelse, utan andra omständigheter vägs också in i en helhetsbedömning, såsom exempelvis hur företeelsen inverkar på konkurrensneutraliteten mellan företag. Likaså kan en simultan revision göras om två länder har ett gemensamt intresse för en internationell utredning. Den här modellen har Skatteverket bedömt vara en bättre metod för informationsinhämtning än någon annan form av informationsutbyte och torde bli framtidens arbetsmetod.⁹²

Ett viktigt led i kontrollarbetet är att åtgärda de brister som finns i informationen och kunskapen om utlandskontrollen, samt vilken information som finns tillgänglig för inhämtning. Både resurser, prioriteringar och samarbete mellan olika institutioner måste till för att kunna utveckla och förbättra förutsättningarna för kontrollverksamheten på internationell nivå, men likafullt också på ett nationellt plan.⁹³

5.1.1 Ekobrottsmyndigheten

EBM inrättades den 1 januari 1998 och har till uppgift att bekämpa ekonomisk brottslighet av varierande slag.⁹⁴ Denna specialinrättade

⁹⁰ Samtidigt inrättades även skattebrottsenheter. SOU 2005:35, Krav på kassaregister - effektivare utredning av ekobrott, s. 217.

⁹¹ Ibid. s. 218.

⁹² SOU 2002:47, Våra skatter?, s. 423.

⁹³ Ibid. s. 425f.

⁹⁴ Ibid. s. 167.

myndighet bedriver även ett internationellt samarbete på området till följd av en alltmer gränsöverskridande ekobrottslighet. Denna brottstyp är ofta komplicerad och kräver särskilt utbildade personer för bekämpningsarbetet.⁹⁵

Den operativa verksamheten utgörs av att upptäcka, förhindra, utreda brott och lagföra brottslingar. EBM handlägger ärenden som kräver specialkunskap om t ex. finansiella förhållanden och skatterätt. Att utveckla metoder, som effektiviserar bekämpningen av ekobrott, tillhör också myndighetens uppgift. Av det följer att analysera den ekonomiska brottslighetens utveckling och att också ta initiativ till författningsändringar.⁹⁶

Bedrivande av brottsförebyggande arbete är en viktig faktor och den vanligaste metoden har varit ”Pekbesök”, preventiv ekonomisk kontakt, som innebär att näringsidkaren får ett besök, vars syfte är att informera om bland annat bokföring och beskattning. Dock har denna metod visat sig vara mindre lyckad, då näringsidkarna snarare uppfattat det mer som en kontroll än som ett informationsbesök. En annan del i det viktiga förebyggande arbetet är samverkan med andra myndigheter och organisationer.⁹⁷

Det problemorienterade och brottsförebyggande tillvägagångssättet vad beträffar ekobrottslighet går även ut på att myndigheterna aktivt och i samverkan med näringslivet bör inrikta sina krafter på att identifiera angelägna problemområden, för att därefter gemensamt beivra dessa med avsikt att röja undan grunden för kriminaliteten.⁹⁸

5.1.2 Möjligheter till ekobrottsbekämpning

Till följd av den växande affärsverksamheten i vårt moderna samhälle ökar ekobrotten. Brotten är svåra att upptäcka och därför svåra att bekämpa enbart genom traditionell brottsbekämpning. Eftersom ekobrotten är av varierande slag, krävs det också olika metoder och åtgärder, för att verksamheten skall kunna bedrivas i ett förebyggande syfte. Resursfrågan är ytterligare ett problematiskt område. Dock verkar de brottsbekämpande myndigheterna anse sig vara allt för distanserade från systemen med löpande kontroll riktade mot civilrättslig affärskontroll. Likaså befinner de sig ej i de miljöer där personer är benägna att begå brott.⁹⁹

Varför är behovet av förebyggande insatser så viktigt inom ekobrottsområdet? Ekobrotten inom näringslivet utgör ett hot mot dess integritet och detta i sin tur leder till samhällsekonomiska skadeverkningar, vilket i sin tur leder till en minskad investeringsvilja, eftersom förtroendet

⁹⁵ EBM, Med ansvar för kampen mot ekonomisk brottslighet, Ekobrottsmyndighetens informationsmaterial. Ekobrottsmyndighetens årsredovisning 2003, s. 28.

⁹⁶ SOU 1999:53, Ekonomisk brottslighet och sekretess, s. 167.

⁹⁷ EBM, Med ansvar för kampen mot ekonomisk brottslighet, Ekobrottsmyndighetens informationsmaterial. Ekobrottsmyndighetens årsredovisning 2003, s. 9.

⁹⁸ Ds 1996:1, Effektivare ekobrottsbekämpning, s. 23.

⁹⁹ BRÅ-rapport 2003:1, Forskning om ekonomisk brottslighet - förebygga ekobrott, behov och metod, s. 6f.

rubbats. Det krävs en ökad säkerhet vid affärssuppgörelser, som gör att transaktionskostnaderna ökar. Att öka den interna säkerheten vid affärssuppgörelser skulle vara möjligt, men med all sannolikhet skulle nog verksamheten hämmas. För ett väl fungerande samhälle är förtroende en ytterst viktig del i olika transaktioner. Det utmärkande draget för ekobrotten är att det slår mot detta. Ekonomins funktionssätt påverkas också av illojal konkurrens, som är ett led i ekobrottsligheten. Effekten av det brottsliga beteendet kan sprida sig och sänka moralen i vissa delar av näringslivet.¹⁰⁰

En vanlig föreställning är också att gemene man inte drabbas i så hög utsträckning som de kollektiva intressena, vilket har visat sig vara fel, då ”vanligt folk” drabbas av konsumentbedrägerier, kapitalplaceringar som är oärliga osv. Den ekonomiska brottsligheten anses även medföra större skadeverkningar än den traditionella.¹⁰¹ Det är således en oriktig och vilseledande bild att ekobrott inte synbarligen vållar skada för enskilda människor. Resursstarka personer är inte lika utsatta för ekobrott som svaga grupper. Kvinnor kan också oftare utgöra offer för vissa ekobrott.¹⁰² Utsattheten är tämligen osynlig, vilket bl. a. är utmärkande för ekobrott. Åtskilliga brott saknar en identifierbar gärningsman, som avser att skada ett specifikt offer, eftersom utsattheten oftast är indirekt.¹⁰³

Det moderna samhällets utveckling har möjliggjort olika brottsfall, som har ökat, samtidigt som skadorna är omfattande. IT-användningen är ett användbart område för att begå ekobrott, och allt fler människor gör ekonomiska transaktioner via nätet. Likaså finns det fler verksamheter som sker gränsöverskridande, vilket medför en försvårad nationell skattekontroll för ekobrottsbekämpande myndigheter. Högre krav på förebyggande åtgärder ställs, eftersom trenden visar på att brottsfallen ökar och att skatteundandragandet därmed också befaras att öka.¹⁰⁴

Den organiserade brottsligheten och den ekonomiska brottsligheten anses av många flyta in i varandra, vilket gör dem ännu svårare att bekämpa, eftersom de kriminella nätverken ej är beroende av en enskild brottsling. Genomslagskraften av insatserna från rättsväsendet blir inte lika effektiv, då den kriminella verksamheten kan fortsätta utan den enskilde brottslingen. Det är med andra ord betydligt svårare att få bukt med ekobrott, som har kopplingar till organiserad kriminalitet.¹⁰⁵

Samhällets kontroll kan inte nå ut i alla miljöer där ekobrott kan begås. Brotten sker i en verksamhet, som begås av rätt person på rätt plats och vid rätt tillfälle, till skillnad från de traditionella brotten. Ekobrotten döljs oftast av gärningsmannens legitimitet och den funktionella normaliteten i näringsverksamheten.¹⁰⁶

För att få en bättre balans i kontrollen av ekobrotten utgör de förebyggande åtgärderna en viktig del i bekämpningsarbetet. Eftersom dessa brott drabbar såväl samhället och näringslivet som enskilda, krävs det med

¹⁰⁰ Ibid. s. 14.

¹⁰¹ Ibid. s. 15.

¹⁰² BRÅ-rapport 2004:1, Lurad och förgiftad - att avslöja utsatthet för ekobrott, s. 6f.

¹⁰³ Ibid. s. 11 och 18.

¹⁰⁴ BRÅ-rapport 2000:2, IT-relaterad brottslighet, s. 45, 47f.

¹⁰⁵ BRÅ-rapport 2003:1, Forskning om ekonomisk brottslighet - förebygga ekobrott, behov och metod, s. 16.

¹⁰⁶ Ibid. s. 17.

andra ord stora resurser för att komma åt brottsligheten.¹⁰⁷ I regel är det kontrollmyndigheterna som upptäcker ekobrotten, vilket kräver en god samverkan mellan de olika myndigheterna i ännu större utsträckning än för andra typer av brott. Detta är kännetecknande för just ekobrottsärenden.¹⁰⁸

5.1.3 Brottsprevention

En modell för att minska möjligheterna till lagöverträdelse och utvägarna till neutraliseringar kallas för *situationell brottsprevention*. Dessa brott skall förekommas i den situation där de kan tänkas genomföras. Lagstiftning, kontroll och information borde enligt följande punkter:

- Stärka förmågan och skapa incitament att följa lagen.
- Göra det svårare att begå brott.
- Göra det mer riskabelt att begå brott.
- Minska utbytet av brott.
- Motverka bortförklaringar som underlättar brott.¹⁰⁹

För att få ett effektivt förebyggande arbete krävs en helhetssyn, där regering och riksdag genom lagstiftning och styrning av olika myndigheter har en viktig roll. Myndigheterna i sin tur utövar brottsbekämpning via kontroll, information och service. Samtidigt bör enskilda individer och företag inom olika branschområden motverka medverkan till ekonomisk brottslighet. Företagen borde även försöka utveckla fungerande självregleringssystem, som ett led i att skydda sig mot ekobrott. De förebyggande åtgärderna måste beaktas från toppen ner till den enskilde, för att så effektivt som möjligt kunna bekämpa ekonomisk brottslighet i samhället. Enligt Korsell¹¹⁰ utgår den sista hörnstenen i strategin från kunskap om de faktorer som möjliggör brott, och han förespråkar därför ett problemorienterat förebyggande arbete. Genom ett problemorienterat synsätt ökar möjligheterna att kunna beivra ekobrott ur ett systematiskt och långsiktigt perspektiv, vilket skulle öka effektiviteten i ekobrottsbekämpningen. Det kunskapsorienterade arbetet skulle enligt följande punkter vara:

- Identifiera problemet/problemen.
- Analysera orsakerna.
- Formulera åtgärdsförslag som baserar sig på denna kunskap.
- Följa upp och utvärdera de åtgärder som väljs.¹¹¹

¹⁰⁷ BRÅ-PM 1996:5, Ekonomisk brottslighet - den rättsliga processen, s. 37.

¹⁰⁸ SOU 1999:53, Ekonomisk brottslighet och sekretess, s. 49.

¹⁰⁹ BRÅ-rapport 2003:10, Förebyggande metoder mot ekobrott, en antologi, s. 240. Se vidare bilaga 2, s. 55.

¹¹⁰ Korsell betonar i sin artikel, BRÅ-rapport 2003:10, Förebyggande metoder mot ekobrott, en antologi, del 5, s. 247, tillsammans med Nilsson, att flexibel reglering och kontroll respektive situationell brottsprevention torde tillämpas. De lägger också stor vikt vid en helhetssyn med fokus på problemorienterat åtgärdsarbete som förebyggande ekobrottsbekämpning.

¹¹¹ Ibid. s. 241f.

Samtidigt måste skattekontrollen upplevas av allmänheten och företagen på ett visst sätt för att få den funktion som är avsedd.

1. Som *effektiv*, dvs. allvarliga fel upptäcks och detta i sin tur medför en kännbar sanktion.
2. Som *rättvis*, dvs. proportion mellan sanktion och brottslig handling.
3. Som *oförutsägbar*, dvs. kontrollanten skall ej på förhand känna till vem som skall kontrolleras.
4. Som *synlig*, dvs. de ovan nämnda effektivitet, rättvisa och oförutsägbarhet skall synliggöras för samhällets medborgare.¹¹²

Skattefusket skadliga effekter kan delas in i tre kategorier:

- *Samhällsekonomska effekter*, dvs. utslagning av verkliga seriösa företag, felaktig resursfördelning mm.
- *Ej avsedd omfördelning av skattebördan*, dvs. fusket medför en orättvis allokering av skatteuttaget.
- *Effekten på samhällsmoralen och samhällens institutioner*, dvs. högt skatteuttag bygger på ett frivilligt deltagande i de gemensamma välfärdssystemen.

Om allt fusk skulle kontrolleras bort av Skatteverket, skulle den administrativa kostnaden med stor sannolikhet ej vara försvarbar ur ett samhällsekonomska perspektiv. Därför har fokuseringen av den svenska skattekontrollen de senaste decennierna legat på att förebygga skattefele. Det har skett genom olika ändringar såsom förenklad självdeklaration, kontrolluppgiftsskyldighet för försäljning av aktier och andra värdepapper mm. På detta vis har både oavsiktliga fel och möjligheterna till avsiktliga fel kunnat minskas ner.¹¹³

Det är av stor vikt att Skatteverket och de brottsbekämpande myndigheterna utvecklar ett bra samarbete och systematiskt bygger upp en heltäckande bild av problemområdena. Förutom kontroll- och revisionsverksamheter torde Skattebrottsenheternas underrättelsetjänst fungera som ett viktigt komplement både för att öka upptäcktsrisken och för att få information om svårupptäckta skatteundandraganden. Resurserna kan med hänsyn därtill fördelas efter riskbedömningarna, för att kunna hålla skattebrottsutvecklingen under kontroll.¹¹⁴

Riksomfattande kontrollaktioner, såsom snabba och smidiga punktinsatser för att ingripa mot en specifik brottslig företeelse, är också ett effektivt arbetssätt att bekämpa ekobrott med. Punktinsatser torde kunna sättas in successivt mot olika områden, som ett störande moment för kriminella aktiviteter inom alla områden av ekonomisk brottslighet.¹¹⁵

Ett annat mål i skattebrottsbekämpningen är ett långsiktigt opinionsbildningsarbete. Förutom att öka allmänhetens kunskaper om skatter borde även arbete med att förbättra den laglydiga inställningen göras. Enligt skattebasutredningen bör förmodligen också specialisering,

¹¹² SOU 2002:47, Våra skatter?, s. 390.

¹¹³ Ibid. s. 410f.

¹¹⁴ Ibid. s. 487.

¹¹⁵ Ds 1996:1, Effektivare ekobrottsbekämpning, s. 48.

professionalisering och en i högre grad mer fokuserad myndighetsstruktur vara betydelsefulla bidrag i en helhetslösning.¹¹⁶

5.2 Internationellt

Den gränsöverskridande förbindelsen samt den nära kopplingen till annan brottslighet är inslag i den ekonomiska brottsförekomsten som har blivit alltmer framträdande på senare år.¹¹⁷ Ekobrottslighet i ett internationellt perspektiv kan ses ha följande övergripande tendenser:

- Ökande internationalisering.
- Ökande datorisering.
- Ökande inslag av organiserad brottslighet.

Alltmer bedrivs ekobrott på internationell basis och den internationella kopplingen kan variera i brottsform och från fall till fall. Utvecklingen kan ses som ett led i samhälleliga och ekonomiska förändringar med prägel mot en öppnare värld, där varor, kapital och människor rör sig med allt större frihet mellan olika länder. Det blir allt enklare för brottslingar att på olika sätt koppla sina kriminella aktiviteter utomlands.¹¹⁸

Den andra punkten utmärker sig genom att brott kan begås med snabba transaktioner och oberoende av territoriella gränser. Karaktäristiskt för IT-brottsligheten är att den är både svår att upptäcka och att utreda, eftersom den kriminelle använder sig av ny teknik och kan ha hela världen som sin brottsplats.¹¹⁹

Ekobrottsligheten är ett område där även den organiserade brottsligheten figurerar. Kriminaliteten skall bedrivas yrkesmässigt för att falla under begreppet organiserad brottslighet. Ett allt vanligare inslag är hur den bedrivs i affärsmässiga former. Juridisk, ekonomisk och teknisk expertis utnyttjas. I många fall sprids riskerna genom olika slag av ekonomisk kriminalitet, men även i kombination med andra brottstyper.¹²⁰

Ekonomisk brottslighet är gränsöverskridande, vilket gör det nödvändigt med ett internationellt samarbete. Den Europeiska unionens råd beslutade 1995 att upprätta konventionen EG/TC 316/48, i syfte att skydda Europeiska gemenskapens finansiella intressen. Sverige ratificerade konventionen.¹²¹

Utvecklingen av den internationella rättshjälpen, så att den blir snabbare och effektivare, är ytterligare en viktig del i kampen mot den internationella ekobrottsligheten. Dock måste effektivitetsvinsterna balanseras med rättssäkerhetsaspekterna. Det främsta problemet med internationell rättshjälp är, att ett enskilt land är beroende av ett annat lands myndigheter för att t.ex. kunna lagföra en misstänkt brottsling. Framställningen måste anpassas både till formella regler i det andra landet

¹¹⁶ SOU 2002:47, Våra skatter?, s. 491f.

¹¹⁷ Ds 1996:1, Effektivare ekobrottsbekämpning, s. 178.

¹¹⁸ Ds 1997:51, Internationella ekobrott, s. 188f.

¹¹⁹ Ibid. s. 190. Se vidare nedan om IT-relaterade ekobrott.

¹²⁰ Ibid. s. 191.

¹²¹ Dahlqvist och Holmqvist, Brotten i näringsverksamhet, s. 210.

och till dess rättstradition, dvs. båda kraven på effektiv brottsbekämpning och skyddet av mänskliga rättigheter måste uppfyllas. Brådskande rättshjälpsärenden måste rimligen på sikt kunna behandlas snabbare. Rättsväsendet måste ges möjligheter att förfara på ett effektivare tillvägagångssätt, exempelvis genom datorisering. Ett samarbete av detta slag på internationell nivå kräver en hög kompetens hos de medverkande i handläggningen.¹²²

5.2.1 Gränsöverskridande skattekontroll

Sverige har skatteavtal med andra länder och dessa avtal grundar sig i allmänhet på OECD:s modellavtal, som främst är avsedda att hindra dubbelbeskattning, men även är till för att motverka att inkomstskatt ej tas ut i något land alls. Avtalen innehåller också en artikel om informationsutbyte. Förutom de bilaterala avtalen finns några EG-rättsakter, multilaterala avtal och överenskommelser som reglerar informationsutbytet. Sverige erhåller automatiskt kontrolluppgifter från ett flertal länder. Den information som utbyts är exempelvis utdelning på aktier, pensioner, räntor, tjänsteinkomster mm. Spontan kontrollinformation emellan avtalsländer sker också.¹²³

Ett internationellt fungerande system för kategorisering och identifiering av skattebetalare skulle definitivt underlätta nationella skattekontroller, men något sådant gemensamt system finns ej i nuläget. Det finns dock i de flesta länder Tax Identification Number (TIN) av någon form och det numret fungerar som en slags skatteregistreringsnummer. I Sverige används personnummer som en motsvarande variant av TIN. Det är givetvis också svårt att täcka in informationsbyte inom alla skatteområden. Vissa länder tar exempelvis ut en definitiv källskatt på räntor och tjänsteinkomster, och eftersom det görs, lämnas inga kontrolluppgifter. Likaså lämnas inga kontrolluppgifter på kapitalinkomster om avkastningen understiger ett visst belopp, då ett flertal länder¹²⁴ har höga grundavdrag för kapitalinkomster.¹²⁵

Den generella synen på utlandsindrivningar ses som ej försvarbar vid mindre skatteskulder, eftersom sådana administrativa processer skulle bli alltför kostsamma. Handräckningsavtalen i sig fyller trots allt sin funktion i sådana fall genom att ha en avskräckande effekt för presumtiva skattebrytare. Systemet får då en preventiv effekt, och avtalen om handräckning i indrivningsärenden blir en del i helheten att bekämpa ekonomisk brottslighet på en internationell nivå.¹²⁶

Sedan 2004 har Skatteverket förfogat över information som Riksbanken har insamlat om utlandsbetalningar, vilket är ett betydelsefullt tillskott till annan information i utlandskontrollen.¹²⁷ Ur ett effektivitetsperspektiv är insamling, lagring och bearbetning av information ett viktigt inslag i brottsförebyggande bekämpning av ekonomisk brottslighet. Myndigheternas intresse av att kunna samla, registrera och

¹²² Ds 1997:51, Internationella ekobrott, s. 209f.

¹²³ SOU 2002:47, Våra skatter?, s. 413ff.

¹²⁴ Frankrike och Tyskland har bl. a. höga grundavdrag för kapitalinkomster.

¹²⁵ SOU 2002:47, Våra skatter, s. 416f.

¹²⁶ Ibid. s. 427.

¹²⁷ Ibid. s. 489.

bearbeta relevant information står dock mot ett annat intresse, dvs. skyddet av den enskilde från intrång i den personliga integriteten. Internationella konventioner finns för att värna om den personliga integriteten angående behandlingen av personuppgifter i datoriserade register. Likaså skall skyddet mot intrång i den personliga integriteten finnas reglerat i lag enligt RF. Datalagen utgör exempel på sådan reglering och fastställer ramarna för skyddet.¹²⁸

5.2.2 IT-relaterade ekobrott

Den IT-relaterade brottsligheten är inte någon enhetlig brottskategori, utan sträcker sig över en mängd olika brottsformer, allt ifrån bedrägerier till spridning av barnpornografi. Den IT-relaterade brottsligheten är ett samlingsbegrepp, där gärningen har med datorteknik att göra. Begreppet finns ej i lagstiftningen och brotten faller under olika teknikneutrala straffbestämmelser.¹²⁹

De flesta ekobrotten är sannolikt IT-relaterade, eftersom bokföring, kapitalförvaltning mm. numera i regel är datoriserade. Med den nya tekniken kan exempelvis registreringsbevis för bolag, fakturor och dylikt utgöra ett led i ekonomisk brottslighet. Utvecklingen på området har ökat tillfällena att undandra skattemedel via nätet genom olika skenbara transaktioner med bolag placerade i skatteparadis, vilket försvårar skattekontrollen.¹³⁰ Det är framförallt befintligheten av strukturella förändringar som genererar nya tillfällesstrukturer för svårartade brott.¹³¹ I IT-miljön gäller inte lika självklart de normer och värderingar som begränsar vårt beteende i den reella verkligheten.¹³²

IT-relaterade brott har ökat markant det senaste decenniet. En kombination av ökad exponering samtidigt som kontrollsystemen har förbättrats, torde utgöra den bakomliggande orsaken.¹³³ År 2000 tillhörde ungefär 68 procent av de misstänkta brottslingarna åldersgruppen 15 till 25 och den uppskattade totala kostnaden för IT-relaterade brott uppgick till mellan 37,5 och 238,6 miljoner kronor. Säkerheten för myndigheter, företag m.fl. har dock utvecklats under senare år genom olika förebyggande skydd.¹³⁴

Det finns ingen särskild brottsstrategi som utgår från datorteknik, men det finns emellertid vissa kriminella gärningar, där datorn används som ett redskap för att genomföra bedrägeriet. Brottsförloppet kan ske snabbare, vilket minskar tidsförloppet och gör det besvärligare att uppdaga brottet. Det föreligger även en del skillnader i brottets övertäckningsformer jämfört med manuell hantering.¹³⁵

¹²⁸ SOU 1998:9, Integritet Effektivitet Skattebrott, s. 58.

¹²⁹ BRÅ-rapport 2000:2, IT-relaterad brottslighet, s. 11f och 45.

¹³⁰ Ibid. s. 20.

¹³¹ Ibid. s. 49.

¹³² Ibid. s. 14.

¹³³ ”Drygt hälften av de undersökta polisanmälningarna inom IT-området är bedrägerier via Internet. Vanligast är virusangrepp och externa dataintrång.” BRÅ-rapport 2000:2, IT-relaterad brottslighet, s. 8.

¹³⁴ Ibid. s. 7ff.

¹³⁵ Alalehto, Fiffelstrategier vid ekonomisk brottslighet 2003, s. 60.

Både IT-utvecklingen och globaliseringen har satt och kommer att sätta ytterligare press på en välfärdsstat med högt skattetryck såsom i Sverige.¹³⁶ Även om det betyder omvälvande anpassningar av samhället och nya möjligheter till brott för potentiella gärningsmän, behöver det inte medföra, att premisserna för allvarliga brott kommer att ske i den utsträckning, som det finns tekniska förutsättningar för. Därjämte sker ett framåtskridande också på det brottsförebyggande och brottsbekämpande området. De flesta IT-brotten är av vardaglig karaktär, dvs. av traditionell art. Preventivt arbete på företag, banker, myndigheter och även bland privatpersoner torde vara det mest resultatrika tillvägagångssättet att försvara sig mot varierande brottsformer. Det förebyggande arbetet i IT-samhället är betydelsefullt, då brottsligheten på det här området verkar gränsöverskridande och både är komplicerad att utreda och att lagföra. Det är mycket troligt att allt fler brott i framtiden kommer att vara IT-relaterade, och de förebyggande lösningarna behöver då vara av både teknisk och administrativ art, eftersom IT:n har gjort det möjligt att starta en verksamhet och utföra ett arbete i det närmaste var som helst i världen. En global samverkan är en betingelse för en verkningsfull bekämpning av en brottslig verksamhet, som begagnar sig av en gränsöverskridande teknik. Exempel på områden där det redan sker gränsöverskridande samarbete är bl. a. inom sjö- och luftfart och i miljöfrågor.¹³⁷

Brottslighet, som utnyttjar modern informationsteknik, är svår att komma åt, speciellt om den begås från ett annat land.¹³⁸ Traditionella straffrättsliga lösningar kommer att ha liten betydelse för att minska denna brottsart, eftersom brottsgärningarna sker över nationsgränserna. Brottsförebyggande arbete är det mest resultatrika sättet att skydda sig mot brott, antingen det gäller IT-relaterad brottslighet eller annan brottsform.¹³⁹ Det räcker dock inte enbart att höja kompetensnivån för att hindra IT-brottsligheten. Olika lagstiftningsinsatser är lika viktiga, eftersom vissa områden delvis lämnar utrymme för tvivel i vissa reglers tillämpning i IT-miljö. På det internationella planet, behöver den gränsöverskridande bekämpningen av IT-relaterade brott en effektivare snabbhet för att nå ett framgångsrikt resultat, eftersom brottsaktiviteten sker med nya snabbare metoder.¹⁴⁰

5.3 Forskning

Ekobrott är svåra att upptäcka och oftast även svåra att utreda. Både orsaks- och ansvarsrelationer är komplicerade att komma åt. Ekonomisk brottslighet är med andra ord invecklad, överblickbar och komplex. Den ställer därför stora krav på långa utredningstider och specialistkompetens av statliga kontrollorgan. Variationen i begrepps användning och perspektivval är naturligtvis inte specifik för ekobrottsforskningen i sig. Olika dimensioner och synsätt i forskningen är ofta förekommande. Framför allt finns

¹³⁶ BRÅ-rapport 2002:1, Ekobrott - utvecklingen av några centrala brottstyper, s. 7 och 39.

¹³⁷ BRÅ-rapport 2000:2, IT-relaterad brottslighet, s. 9f, 13 och 50.

¹³⁸ Jarlsvik och Karpaty, Ekonomisk brottslighet - ett framtida forskningsområde?, s. 7.

¹³⁹ Ibid. s. 49.

¹⁴⁰ Ds 1997:51, Internationella ekobrott, s. 217.

motsättningarna mellan de sociologiska/kriminologiska begrepps- och teoritraditionerna och de rättsvetenskapliga. Motsatsförhållandet mellan dessa kommer särskilt fram i frågan om brottskriterier¹⁴¹.

Meningsskiljaktigheter är även synbara inom andra delområden.¹⁴²

Begreppet ekonomisk brottslighet kan anses handla om antingen vilka som begår brott eller vad som utmärker brotten. Vad som sedan gör en handling olaglig, är när vissa normer och regler, som gäller för den ekonomiska verksamheten, överträds. Därför betraktas ekobrott snarare som lagöverträdelser än som brottslig handling.¹⁴³

Forskning om ekonomisk brottslighet är metodmässigt svår att studera. Tillförlitligheten av data och dess giltighet är den främsta svårigheten för forskarna inom fältet, eftersom det ges ett stort utrymme för olika tolkningar. Det sägs dock att omsättningen av ekonomisk brottslighet i Sverige ligger på omkring 150 miljarder kronor per år och härrör framförallt ifrån skattebrott. I jämförelse med konventionella brott, ger ekobrott ungefär tio till 35 gånger högre kostnader för samhället. Samtliga aspekter med hänsyn till omfattning, kostnader och skador är av betydande grad. Trots tveksamheten på dessa aspekter råder det inget tvivel om att ekonomisk brottslighet är ett vidsträckt samhällsproblem, som berör alla medborgare på ett eller annat vis i form av bedrägerier och andra former av ekonomisk brottslighet.¹⁴⁴

Ekobrottsförebyggande arbete måste utgå från tre premisser, nämligen öka upptäcktsrisken, minska tillfällesstrukturen och avmotivera/ommotivera den presumtiva brottslingen genom högre skuldmedvetande (förhindra bortförklaringarna genom neutralisering) eller generera bättre incitament att bli framgångsrik på lagenligt vis.¹⁴⁵

I den internationella litteraturen om ekobrott existerar det åtskilliga resonemang om olika uppfattningar varför ekonomisk brottslighet sker. För vår del har detta område varit försummat i Sverige. Allmänt har den internationella ekobrottsforskningen haft en avgränsad roll för de svenska problemställningarna, och därför har det också saknats större medel för vidare forskning inom ämnet. En viktig uppgift för forskningen är att ta fram nya data och skapa helhetsperspektiv, vilket på senare tid har gjorts genom anslag till olika inriktningar inom skattebrottsdimensionen.¹⁴⁶

¹⁴¹ Frågan gäller huruvida ekonomisk brottslighet ska begränsas till att handla om straffrättsligt sanktionerade förfaranden eller också inbegripa regelbrott som sanktioneras utifrån civilrättslig administrativ lagstiftning.

¹⁴² BRÅ-rapport 2000:23, Från storsvindel till småfiffel - teman i internationell ekobrottsforskning, s. 105f.

¹⁴³ BRÅ-rapport 2004:1, Lurad och förgiftad - att avslöja utsatthet för ekobrott, s. 7ff.

¹⁴⁴ BRÅ-rapport 2003:10, Förebyggande metod mot ekobrott, en antologi, s. 79f. BRÅ-rapport 2004:1, Lurad och förgiftad - att avslöja utsatthet för ekobrott, s. 13. Andra nämnda siffror på uteblivna skatter och avgifter pga. svart arbete beräknas uppgå till 20-40 miljarder/år och kostnaden för skattefel 100 miljarder eller 8,8 procent av de totala skatteintäkterna. Ibid. s. 21.

¹⁴⁵ BRÅ-rapport 2003:10, Förebyggande metod mot ekobrott, en antologi, s. 81.

¹⁴⁶ BRÅ-rapport 1999:7, Forskning om ekonomisk brottslighet, s. 55.

5.4 Nya problem och framtidsaspekter

Många av problemen har koppling till olika former av gränsöverskridande verksamheter. Vissa av dessa har funnits sedan tidigare, exempelvis illegal införsel, men förutsättningarna har förändrats genom bland annat slopade gränskontroller. Det är främst fyra typer av problem som förekommer:

1. Lönsamheten och enkelheten att ur skattesynpunkt gömma finansiella förmögenheter och deras avkastning i utlandet.
2. Ett omfattande momsusk.
3. Möjligheter till undandragande av skatt, främst för företagen, genom skatteparadis.
4. En omfattande illegal införsel.

De skattefel, som medför skattebortfall för det gemensamma samhällets välfärd, svarar för mellan en fjärdedel och en tredjedel av alla. Dock har skattebasutredningen från 2002 bedömt, att de största framtida problemen kommer att ha anknytning till följande områden:

- Inkonsekventa skatter leder till starka incitament för företagen att flytta produktionen utomlands. Exempel på detta är bland annat telekom och e-handeln pga. EU:s nya regler.
- Skärpta skattekonkurrensregler pga. ökad gränshandel kan medföra att ett land med hög konsumtionsbeskattning tvingas till sänkta skatter, vilket orsakar statliga inkomstförluster. Även den generella momsskattesatsen kan få ett ökat tryck.
- Internationella regler, främst inom EU, kan få till följd att skattesänkningar tvingas fram. Exempel på detta är den svenska energibeskattningen.

För att motarbeta dessa problemområden bör, enligt utredningsarbetet, ett ökat samarbete ske på internationell nivå, både på det bilaterala och det multilaterala planet.¹⁴⁷ En internationell samverkan kan i förlängningen också medföra gemensamma system för både kontroll- och informationsutbyte. Det finns positiva premisser för en bra utveckling, både inom EU och inom OECD, men det finns även en risk för negativa följder i ett samarbete, i synnerhet vad beträffar EU-arbetet. Viktiga frågor kan få en helt annan inriktning, som i slutskedet ej främjar det svenska systemet.¹⁴⁸

Utredningen tar också upp påtagliga kompetensbrister, den splittrade myndighetsstrukturen och den bristfälliga samverkan emellan institutionerna. Detta kan medföra att samma typ av rättsfråga hanteras olika i olika domstolar, vilket i förlängningen skadar skattesystemets legitimitet. Därmed blir också struktur-, organisations- och prioriteringsproblem ytterligare en del att bearbeta, när det gäller ekobrottsbekämpning.¹⁴⁹ Den viktigaste förändringen ur ett effektivitetsperspektiv har varit inrättandet av

¹⁴⁷ SOU 2002:47, Våra skatter?, s. 454f.

¹⁴⁸ Ibid. s. 478.

¹⁴⁹ Ibid. s. 491f.

skattebrottsenheter, som har utgjort ett nytillskott i bekämpningsstrategier.¹⁵⁰

Den nya tekniken och internationaliseringen förorsakar problem för skattesystemet, både i nuläget och i framtiden, men samtidigt medför det även nya och bättre förutsättningar för skattesystemet.¹⁵¹ Både IT-utvecklingen och globaliseringen har satt och kommer att sätta ytterligare press på en välfärdsstat med högt skattetryck såsom i Sverige.¹⁵² Det förebyggande arbetet i IT-samhället är betydelsefullt, då brottsligheten på det här området verkar gränsöverskridande och är både komplicerad att utreda och att lagföra. Eftersom datorn för kriminella alltmer blivit ett avancerat hjälpmedel vid brottsliga handlingar, är det mycket troligt, att allt fler brott i framtiden kommer att vara IT-relaterade, och att de förebyggande lösningarna då behöver vara av både teknisk och administrativ art. I IT-miljön gäller inte lika självklart de normer och värderingar, som begränsar vårt beteende i den reella verkligheten. En global samverkan är en betingelse för en verkningsfull bekämpning av en brottslig verksamhet, som begagnar sig av en gränsöverskridande teknik.¹⁵³

Det finns åtskilliga strömningar, som förekommer i alla eller de flesta komparabla länder, när det gäller den internationella ekonomiska brottsligheten. Tendenserna visar sig med skiftande styrka och med avvikande nationella särdrag. Den internationella brottsutvecklingen tycks stå på en gemensam bas, men med nationella variationer, eftersom den präglas av både egna förutsättningar¹⁵⁴ och en ökad integrering av internationaliseringen. Läget i Sverige stämmer relativt väl överens med denna generella bild. Än så länge har utvecklingen inte nått lika långt som i vissa andra länder. Det finns en risk att Sverige kommer att få ökad ekonomisk och även organiserad brottslighet framöver, eftersom ekobrott med stor sannolikhet kommer att fortsätta att internationaliseras och alltmer utnyttja nya metoder, som bl. a. är relaterade till IT-tekniken.¹⁵⁵

En prioriterad fråga inom EU är organiserad brottslighet. Det är allt vanligare att nätverk eller tillfälliga grupper av individer står bakom den gränsöverskridande ekobrottsligheten. Även om Sverige inte har berörts särskilt mycket av resursstarka professionella kriminella sammanslutningar, torde Sverige inte bli något undantag från att drabbas av alltmer organiserade brottsliga grupper. Det finns all anledning att aktivt samverka med andra länder i EU samt att vidtaga åtgärder på nationell front, för att tidigt kunna fånga upp indikationer på nya företeelser och följa trendutvecklingen på området.¹⁵⁶

¹⁵⁰ BRÅ-rapport 2002:1, Ekobrott - utvecklingen av några centrala brottstyper, s. 8.

¹⁵¹ SOU 2002:47, Våra skatter?, s. 447.

¹⁵² BRÅ-rapport 2002:1, Ekobrott - utvecklingen av några centrala brottstyper, s. 7 och 39.

¹⁵³ Alalehto, Fiffelstrategier vid ekonomisk brottslighet 2003, s. 62. BRÅ-rapport 2000:2, IT-relaterad brottslighet, s. 10 och 14.

¹⁵⁴ Exempel på egna förutsättningar är historiska traditioner, näringslivets struktur, befolkningens sammansättning och lagstiftning.

¹⁵⁵ Ds 1997:51, Internationella ekobrott, s. 193f.

¹⁵⁶ Ibid. s. 221f.

6 Skatteparadis

Någon internationell begreppsbestämning av skatteparadis finns inte, eftersom skatt finns av många olika slag och skiftar starkt världen över. Oftast förknippas termen skatteparadis med de länder som inte tillämpar någon skatt alls eller endast några enstaka procentenheter. Finansiella offshore-marknader och skatteparadis utgör två av de viktigaste stegen i den rådande globaliseringen av finansiell verksamhet.¹⁵⁷

Till en början gick denna form av ekonomisk aktivitet ganska obemärkt förbi och har därmed kunnat växa till sig utan större internationell uppmärksamhet i den finansiella världen. Numera omsätter den finansiella offshore-verksamheten årligen hundratals miljarder dollar och inkluderar medverkan av bokförings- och revisionsbyråer, banker och multinationella företag. Offshore-verksamheten har på senare tid fått både mer uppmärksamhet och mer kritik av bl.a. OECD. Kritiken inriktar sig framförallt mot de villkor och konsekvenser OFC (offshore-centra) tillåter, enligt följande:

- "...använder sig av en osund skattekonkurrens som hämmar långsiktig ekonomisk tillväxt,
- dess oreglerade finanssystem utgör ett hot mot finansiell stabilitet och
- dess bekväma etableringssystem, oreglerade finanssystem och banksekretess används för, och därtill underlättar, olika former av organiserad och ekonomisk brottslighet, däribland penningtvätt, skattebrott, bedrägerier och insiderbrott."¹⁵⁸

På grund av den växande kritiken och viktiga händelser i världen, såsom terrorattacken den 11 september 2001, har allt fler internationella organisationer, kommittéer och även länder som USA, som tidigare varit restriktiva mot bekämpande av skatteparadis, börjat granska de aktiviteter som försiggår inom skatteparadisen och börjat planera eventuella sanktioner mot dessa länder. I många fall brukar både ekonomisk och organiserad kriminalitet skatteparadispräglade offshore-verksamheter¹⁵⁹ som ett led i kriminaliteten.¹⁶⁰

De materiella möjligheterna att välja offshore har ökat kontinuerligt genom informations- och kommunikationsteknologins framåtskridande. Ökat kontinuerligt har även lönsamheten i kapitalinvesteringar i finansiella instrument. Således torde det enligt Engdahl vara tänkbart att konkludera offshore-marknadernas tillväxt enligt följande punkter:

- "Förändringarna i de statliga regelverken har gjort att kapitalets

¹⁵⁷ BRÅ 2000:19, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 11.

¹⁵⁸ Ibid. s. 12.

¹⁵⁹ Med skatteparadispräglade offshore-centra avses generellt jurisdiktioner som tillåter banker och bolag att idka offshore-verksamhet och samtidigt undantar dem från skatt och regleringar som vanligtvis gäller för onshore-verksamhet. Ibid. s. 28.

¹⁶⁰ Ibid. s. 13.

- aktörer har fått välja offshore (i juridiskt hänseende).
- Utvecklingen av informations- och kommunikationsteknologin har gjort det praktiskt möjligt att välja offshore (i materiellt hänseende).
 - Finansiella verksamheters ökade lönsamhet har gjort det väsentligt att investera i finansiella instrument för att behålla och öka vinstmarginaler och marknadsandelar.
 - Olikheterna i de statliga lagverken har ofta gjort det mer lönsamt att välja offshore än att stanna kvar onshore.”¹⁶¹

6.1 Kort historik

Skatteparadisens tillkomsthistoria utgörs till stora delar av att välbärgade företag, banker och privatpersoner flyttat sin verksamhet och sina tillgångar för att slippa undan skatter, valuta- och kapitalkontroller och andra regleringar och därtill även komma i åtnjutande av en skyddande banksekretess. I början var skatteparadisverksamheten ej kopplad till offshore, dvs. de som flyttade sitt kapital följde i regel även med genom att de bosatte sig utomlands. Så småningom under 60-talet blev det alltmer bara överflyttning av medel. Detta drog med sig ett behov av juridisk och finansiell assistans, vilket därefter har vuxit i omfång samt blivit väletablerat i olika jurisdiktioner¹⁶².

Skatteparadiserna fick då sitt genombrott, och de omformades till finansiella offshore-centra (OFC). Utvecklingen har orsakat att skatteparadis och offshore-verksamhet mer och mer sammankopplats med varandra och alltemellanåt jämförts. Offshore-verksamheten torde istället ses, som det tillvägagångssätt finansiella aktörer begagnat sig av för att komma i åtnjutande av de fördelaktiga villkor dessa centra erbjuder utan att fordra bosättning.¹⁶³

6.2 Definition

Det finns inte någon internationell etablerad definition av termen skatteparadis. Kriterierna skiljer sig åt för vad som ska karakteriseras som skatteparadis. Vanligtvis skiljs skatteparadiserna åt genom de som inte använder skatter och de som använder skatter, men som gör undantag för skatt på speciella kategorier av bolag eller företagsformer.¹⁶⁴

I början av 1980-talet kom Gordon ut med en rapport¹⁶⁵ och i den finns det ett sammandrag över de karakteristiska dragen för skatteparadis. Uppräkningen är dock inte uttömmande, och den är inte heller allmänt erkänd som definition av vad ett skatteparadis är. Trots att Gordons

¹⁶¹ Ibid. s. 24.

¹⁶² Jurisdiktionerna utgörs i regel av små furstendömen och brittiska kronkolonier som på finansiell verksamhet både saknar skatt och regleringar samt har en banksekretess som hindrar insyn. Dessa geografiska områden är direkt eller indirekt underställda en stat. BRÅ-rapport 2000:19, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 26.

¹⁶³ Ibid. s. 26f.

¹⁶⁴ Ibid. s. 53ff.

¹⁶⁵ Gordon, Tax Havens and Their Uses by the U.S. Taxpayers - an Overall View, 1981.

rapport är gammal, är den fortfarande aktuell. Det finns enligt Gordon sex olika klasser att dela upp skatteparadisen i vad gäller beskattningsnivån.

- Nollskatteparadisen, dessa länder har ingen inkomstskatt, bolagsskatt, förmögenhetsskatt eller reavinstskatt.
- Länder utan beskattning av inkomst, bolag, förmögenhet eller reavinst om dessa ej härstammar från skatteparadiset.
- Länder med låg beskattning. Detta kan bero på att beskattningsnivån antingen är fastställd låg eller på att den omfattas av dubbelbeskattningsavtal och därmed sänks.
- Länder som erbjuder speciella fördelar till holdingbolag och använder sig av offshore-lagstiftning.
- Länder som erbjuder skattelättnader till industrier för att locka till sig företag.
- Länder med andra specifika fördelar till olika slags företag.¹⁶⁶

Ett skattesystem kan vara så invecklat, att ett land kan ses som ett skatteparadis i olika omständigheter. Även om det är svårt att finna en enhetlig definition av begreppet skatteparadis är det ständigt några länder som hamnar i fokus. En god indikation på om ett land är ett skatteparadis eller ej är, enligt *the reputation test*¹⁶⁷, om landet generellt anses vara ett skatteparadis eller om landet erbjuder sig själv som ett skatteparadis.¹⁶⁸

Samma resonemang angående termen skatteparadis förs även när det gäller sekretessfristater. Bara de länder, som i stor utsträckning¹⁶⁹ har ett absolut skydd mot utlämning av uppgifter, faller under begreppsbestämningen.¹⁷⁰

Själva termen offshore¹⁷¹ har egentligen inte något med skatter och regleringar att göra. Detsamma gäller också termens tillämpning i finansiell kontext. Offshore (eurodollarn) har blivit en generell begreppsterm för olika valutor, som deponeras och används utanför det land, som har valutan som regelrätt betalningsmedel. Allt fler finansiella offshore-verksamheter har skapats och det gäller numera inte enbart valutadepositioner utan även exempelvis bankcertifikat, obligationer, derivat¹⁷² och banklån mm. Primärt syftar inte offshore på vem eller var en person eller en organisation är, men principen skulle kunna utsträckas till att offshore också skulle gälla för enskilda individer och organisationer.

¹⁶⁶ Moerman, Intertax 1999, s. 369.

¹⁶⁷ Se även Fensbys resonemang som kan jämföras med OECD:s reputation test, Skattenytt 1996, s. 243.

¹⁶⁸ OECD, International Tax Avoidance and Evasion (1987), s. 21. OECD, Harmful Tax Competition - An Emerging Global Issue (1998), s. 22.

¹⁶⁹ Flertalet länder tillämpar någon form av banksekretess och skydd av denna, dock varierar utsträckningen av dess omfattning och grad starkt. Under en relativ bestämning definieras länder med ett väsentligt starkare sekretesskydd än andra som sekretessfristater. Ibid. s. 57.

¹⁷⁰ BRÅ-rapport 2000:19, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 53ff.

¹⁷¹ Offshore har använts för verksamheter inom oljeindustrin som sker ute till havs, dvs. offshore. Onshore är dess motsvarighet, som innebär att något uppehåller sig i eller i direkt förbindelse till fastlandet. Ibid. s. 53.

¹⁷² Derivat utgör rättigheter och skyldigheter att köpa eller sälja en till derivatet knuten vara som värdet på derivatet är härlett från. Det syftar till att säkra värdet på en riskfylld vara. Ibid. s. 54.

Grunden i offshore utgörs dock främst av åtskillnaden emellan egna och andras valutor, på samma sätt som egna och andras medborgare, vilket medför olika behandling. Likaledes innebär det inte med nödvändighet att situationen är oreglerad offshore, även om begreppet ibland tillämpas för att beteckna ett sådant tillstånd. Beroende på vad de olika jurisdiktionerna stadgar för respektive on- och offshore-verksamhet, kan det vara vinstgivande att passera gränsen, men det kan likaså vara ogynnsamt. Samma finansplats¹⁷³ kan också fungera som ett centrum för både on- och offshore-verksamhet och de kan därmed komplettera varandra. Det finns inte någon enighet om termen OFC ska brukas i relativ eller absolut mening.¹⁷⁴

De tre nämnda termerna representerar följaktligen skilda saker, dock är det i väsentligt avseende samma jurisdiktioner som omnämns, vare sig det gäller OFC:s, skatteparadis eller sekretessfristater. Offshore torde kunna ses som en teknik eller ett tillvägagångssätt, som möjliggör uppbärande av skatteparadisens förmåner, utan att någon måste vara tvungen att bli medborgare eller permanent bosätta sig där. Med tekniken kan skillnader och gråzoner mellan olika staters lagstiftning exploateras.¹⁷⁵

Oavsett vilken term¹⁷⁶ som brukas, borde det tydliggöras, ifall det handlar om absoluta eller relativa skatteparadis och därtill även om avsaknaden av skatt gäller allmänt eller enbart för ett specifikt område.¹⁷⁷

6.3 Förutsättningar och konsekvenser

De grundläggande förutsättningarna för OFC är att det finns stater som:

1. "...skiljer på egna och andra staters valutor respektive residens,
2. tillåter bedrivande av finansiell verksamhet med och av icke-residentia valutor, personer och bolag, och
3. i praktiken gör den senare mer förmånlig än vad det skulle vara att hantera samma verksamhet onshore."¹⁷⁸

Marknader för offshore-baserade finansiella instrument komplicerade på det sättet staters utvägar att med politiska ingripanden styra de finansiella verksamheterna. Konsekvenserna blev vitt skilda för de olika staterna. För vissa betydde det att finansieringsbehoven blev infriade på ett fördelaktigt sätt, för andra gällde det att dra till sig vinst- och välståndsgenererande finansverksamheter på egen mark, medan det för åter andra blev svårigheter att behålla kontroll- och styrningsmöjligheter. Några internationella

¹⁷³ Finansplatser såsom New York, London och Tokyo, där det försiggår både on- och offshore-verksamhet, benämns snarare med termerna IFC:s (internationella finanscentra) eller GFC:s (globala finanscentra) än OFC:s. Ibid. s. 56.

¹⁷⁴ Ibid. s. 53ff.

¹⁷⁵ Engdahl, Skatteparadis, s. 29f. BRÅ-rapport 2000:19, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 57.

¹⁷⁶ Skattehamnar (tax havens), skatteoaser, sekretessfristater, säkra hamnar (safe havens), offshore-centra, overseas-banking, skatteparadis (tax paradise) är några av de frekvent förekommande termerna.

¹⁷⁷ Engdahl, Skatteparadis, s. 21.

¹⁷⁸ BRÅ-rapport 2000:19, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 29.

regleringar fanns inte, eftersom de skilda konsekvenserna hade komplicerat kollektiva regleringar. På slutet av 60-talet gjordes försök att förhindra kapitalutflödet och regleringarna fick viss effekt, men systemet föll ihop efter ett par år, som en följd av kapitalets påtryckningar och spekulationer. Samarbetet mellan ett antal stater ledde 1974 till att Baselkommittén¹⁷⁹ upprättades och att gemensamma handlingsprogram för övervakning av internationella finansmarknader skapades. Dessa har reviderats vid ett antal tillfällen sedan tillkomsten. De regleringsförsök som utfördes, förhindrade inte marknadernas fortsatta expansion, och några större omdanande påföljder skedde inte heller. En motstrategi, som gjordes av USA i början av 80-talet, var att inrätta offshore-zoner onshore, dvs. banker kunde handha finansiell verksamhet i USA med en form av licens,¹⁸⁰ som medgav lättnader. Därmed blev de inhemska bankerna mer eller mindre likvärdiga med offshore-verksamhet. Andra stater såsom Japan¹⁸¹ och Storbritannien gjorde liknande förändringar.¹⁸²

Oavsett om det mäts i antalet OFC:s, antalet licenserade bolag och banker eller värdet på deponerade tillgångar offshore, tilltar verksamheten kontinuerligt. Allt fler personer, organisationer, banker, multinationella företag, bokförings- och revisionsbyråer agerar på ett globalt plan. Under 60- och 70-talen tycks offshore-verksamheten mestadels gällt överföring, medan den under 80- och 90-talen har kompletterats med både innovativa produkter och ökad kompetens. Om det har skett någon verklig förändring är inte lätt att avgöra, eftersom offshore-branschen är en diversifierad marknad, där dess aktörer utvecklats och specialiserat sig på nischer inom fältet. Fördjupningen har kunnat åstadkommas genom att åtskilliga multinationella banker och inflytelsesrika bolag upprättat filialer i olika OFC:s och på så vis verkat för den specialisering som skett.¹⁸³

Nästan alla finansiella offshore-centra, som utgör skatteparadis och sekretessfristater, är i stor omfattning små statsbildningar eller ”dependencies”. Dessa OFC:s har en relativt liten befolkning, som inte äger möjlighet att kontrollera vad som sker eller har kompetens för att styra och utforma all den finansiella verksamhet som bedrivs. Huruvida internationella banker, bokförings- och revisionsbyråer och andra multinationella bolag kan påverka eller influera hur verksamheten bedrivs och hur lagverken skrivs är svårt att avgöra, men de är dock i högsta grad engagerade i de koncept, som längre fram blir till regelverk.¹⁸⁴

6.4 Banksekretess och internationell rättshjälp

Banksekretessen utgör ett hett ämne både på en nationell och en

¹⁷⁹ Baselkommittén (Basel Committee on Banking Supervision) är knuten till Bank for International Settlements (BIS), dvs. ”centralbankernas centralbank”. För vidare information om BIS besök <http://www.bis.org>

¹⁸⁰ International Banking Facilities (IBF)

¹⁸¹ 1986 etablerades Japanese Offshore Market (JOM), motsvarighet till IBF-licensen.

¹⁸² Engdahl, Skatteparadis, s. 62-66. BRÅ-rapport 2000:19, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 29-33.

¹⁸³ BRÅ-rapport 2000:19, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 36f.

¹⁸⁴ Engdahl, Skatteparadis, s. 77. BRÅ-rapport 2000:19, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 40.

internationell nivå. Med anledning av bankväsendets internationalisering, den växande gränsöverskridande brottsligheten och inte minst terroristattacker runt omkring i världen, har under senare år internationella krav på undantag från banksekretessreglerna ökat. Det finns inga övergripande EG-rättsliga eller internationella banksekretessregler. Varje enskild stat lagstiftar och tillämpar banksekretess på en nationell nivå. EU och FN har föreskrivit medlemsländerna att införa undantag från den nationella banksekretessen. Att ta ställning till när det är berättigat att kränka den personliga integriteten till förmån för andra behov, är dock en svår bedömning att avgöra. De grundläggande mänskliga rättigheterna skyddar bl. a. den privata sfären och de omfattar principiellt också skydd för medborgarnas ekonomiska förhållanden. Ingrepp i privatsfären bör undvikas, ifall det ej föreligger tungt vägande motskäl eller samtycke givits därtill.¹⁸⁵

De flesta länder i världen har någon form av banksekretess. De stater som näst intill har ett absolut skydd mot utlämning av uppgifter, definieras som sekretessfristater. I flertalet skatteparadis är det även straffrättsligt reglerat och omfattar samtliga uppgifter. Bankrörelselagen reglerar den svenska banksekretessen. Om kunden lider ekonomisk skada, kan banken bli skadeståndsskyldig. I många skatteparadis kan, förutom böter, också fängelse utdömas. De lyfter enbart på sekretessen, när skälig misstanke om grov brottslighet föreligger. Skattebrott räknas sällan som grov brottslighet.¹⁸⁶

Försvarare av sekretesskyddet anser emellertid att brottslighet är en risk eller ett pris, som de är villiga att dras med för att upprätthålla denna rättighet.¹⁸⁷ Information kan givetvis missbrukas av stat, myndighet eller enskilda anställda individer, antingen av oaktsamhet eller genom en kriminell handling för att bryta den privata integriteten. All sekretess bör dock ej ses som negativt, utan en avvägning bör göras emellan den enes rätt att undanhålla information kontra en annans rätt att kunna granska densamme, uppkomna i olika situationer. Ett annat problem i diskussionen om sekretess handlar om huruvida en enskild stats rätt till självbestämmande ska ha företräde framför demokratiskt fattade beslut eller tvärtom. Exempelvis har OECD och FATF krävt öppenhet och insyn i skatteparadis, vilket innebär att skatteparadisen måste förändra sina lagar.

¹⁸⁵ International Covenant on Civil and Political Rights (1966), art. 17.

1. No one shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to unlawful attacks on his honour and reputation.
2. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950), art. 8 - Right to respect for private and family life.

1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.
2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

¹⁸⁶ Engdahl, Skatteparadis, s. 22f.

¹⁸⁷ Ibid. s. 132-136.

Dessa i sin tur hävdar, att de har rätt att stifta och tillämpa regler efter eget fritt val utan andra staters eller mellanstatliga organs inblandning. Vidare påpekar de, att brott som medborgare begår i sina hemländer åtminstone i första hand borde lösas som ett nationellt problem i det interna systemet, istället för att erfordra att skatteparadisen skall göra regeländringar i sina system. Detta kan anses som ett logiskt resonemang ur ett självbestämmande och demokratiskt perspektiv. Det är lätt att den egna etiken går före en moral som upprättats gemensamt. Visst kan det anses att varje stat bör få ha sina egna lagar, men samtidigt bör också statens medborgare ha möjlighet att kontrollera varandra samt att hindra de individer som, genom att använda skatteparadis, kringgår lagarna. I den utsträckning staters rätt till självbestämmande godtas, borde detta även inkludera deras medborgare. Förlängningen av det betyder, att ett skatteparadis, som hyser andra staters medborgare, inte kan neka de sistnämnda staterna att begära ut upplysningar om sina egna medborgare.¹⁸⁸

För att de flesta skatteparadis skall bistå med internationell rättshjälp i brottsutredningar krävs det att handlingen utgör ett brott också inom skatteparadiset i fråga, och då faller oftast skatterelaterad brottslighet bort.¹⁸⁹ Samtliga EU-länder slöt år 2000 en uppgörelse¹⁹⁰ om informationsutbyte, som ska ske senast år 2010. Det betyder att de skall underrätta varandra om de tillgångar som medborgare i andra EU-länder placerat i deras finansiella system. Emellertid träder uppgörelsen endast i kraft, om efterföljande förhandlingar med icke EU-länder, såsom Caymanöarna, Schweiz och USA går i lås. Uppgörelsen måste också inkorporeras i nationell lag i respektive land för att få en reell och legitim effekt år 2010.¹⁹¹

6.4.1 Bank- och skattesekretess i Sverige

I 1 kap. 10 § Bankrörelselagen (1987:617) finns stadgat om tystnadsplikt för banker. Banksekretessen är inte absolut, eftersom endast obehörigt röjande av kundinformation är förbjudet.

”Tystnadsplikten har tre aspekter. I vissa situationer innebär den en plikt att inte sprida uppgifter om kunder i banken. Mot denna plikt står en skyldighet att i vissa fall bryta tystnadsplikten och lämna ut uppgifter om kunder. Därutöver finns situationer när en bank inte är skyldig men väl har en rätt att göra avsteg från tystnadsplikten.”¹⁹²

¹⁸⁸ Ibid. s. 138ff.

¹⁸⁹ Ibid. s. 25 och 114.

¹⁹⁰ För vidare studie om överenskommelsen se http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=32003L0048&model=guichett

¹⁹¹ Engdahl, Skatteparadis, s. 104f. Det finns en övergångslösning fram till 2010, som vissa länder såsom Luxemburg, Belgien och Österrike gått med på och som innebär att en anonym källskatt på utländska sparkunders kapital tas ut istället för att underställa sig informationsplikten. Ibid. s. 105 samt fotnot 69 s. 174.

¹⁹² SOU 1999:82, Vårdslös kreditgivning samt sekretess i banker m.m, s. 94.

Följaktligen indelas undantagen i två kategorier. För det första då banken har en *rätt* att utge information och för det andra då banken har en *skyldighet* att bryta sekretessen. Ibland är en bank skyldig att enligt lag eller andra skäl lämna upplysningar till olika myndigheter. Myndigheterna har dock endast rätt att få tillgång till sådana upplysningar, som har betydelse för respektive myndighets verksamhet. Syftet är, att förhindra att banksekretessen utnyttjas. Brott mot tystnadsplikten är inte straffbart, utan sanktionen är den skadeståndsskyldighet som kan uppkomma för banken och dess anställda. Sekretessen bryts för att tillgodose viktiga informations- och kontrollbehov för samhället. Behörighet att lämna ut vissa upplysningar innebär inte per automatik att all information om en kund som finns i banken får röjas. I Sverige sker årligen undantag från banksekretessen för uppgiftslämning till Skatteverket.¹⁹³

Vidare förekommer sekretess på information om enskilda som bl. a. Skatteverket har tillgång till. Riksdag, regering och olika myndigheter har rätt att få den information som krävs för deras verksamhet.¹⁹⁴ Samarbete mellan olika myndigheter kräver därmed att någon sekretessbrytande regel är tillämplig. I sekretesslagens 14 kapitel finns de viktigaste sekretessbrytande reglerna. Sekretess hindrar inte en myndighet att lämna ut information om den har uppgiftsskyldighet. Det finns föreskrifter om anmälningsskyldighet, om det finns anledning att anta att brott föreligger. Sekretessen kan genombrytas även om anmälningsskyldighet inte är tillämpligt. Uppgifter, som rör misstanke om brott, kan lämnas utan hinder av sekretess till åklagare eller polis i de fall fängelse finns i straffskalan och om annan påföljd än böter kan antas. Denna regel i 14 kapitlet 2 § sekretesslagen är framförallt brukbar i samband med en skatteutredning, då misstanke om brott utanför skatteområdet förekommer, exempelvis bokföringsbrott och urkundsförfalskning. I generalklausulen som stadgas i 3 §, får information lämnas även i andra fall än de tidigare nämnda, t.ex. om det är av uppenbart intresse att upplysningen lämnas har företräde, framför det intresse som sekretessen ska skydda. Vidare får hemliga uppgifter lämnas ut, om det anses nödvändigt för myndigheten att uträtta sin verksamhet. De ovan nämnda reglerna ger utrymme för utbyte av upplysningar och annan samverkan när det behövs och framstår som rimligt. I anknytning till internationella ärenden förekommer informationsutbyte, som kan ske pga. överenskommelse i skatteavtal mellan olika länder. Genomgående får uppgifter som erhållits bara brukas i samband med beskattningen. Således kan informationen inte lämnas vidare eller nyttjas som underlag för åtal av brott utanför skatteområdet.¹⁹⁵

6.4.2 Skatteparadis av ekonomiska skäl

I skattebasutredningen framkom att skattefelen för transaktioner med

¹⁹³ Summary of national legislation on banking secrecy (The European Banking Federation (FBE) is the united voice of the banks of the European Union (EU) and the European Free Trade Association (EFTA) countries). Se vidare <http://www.fbe.be> för mer information.

¹⁹⁴ Donner, Handbok i bankrätt, s. 296.

¹⁹⁵ Ds 1996:1, Effektivare ekobrottsbekämpning, s. 102f.

förbindelser till skatteparadis kan uppgå till 2-5 miljarder kronor.¹⁹⁶ Beräkningen är relevant ur olika aspekter, t.ex. om det är lönsamt med brottsförebyggande arbete eller hur mycket som kan vända hemåt om skatterna sänks. En asymmetri uppstår, när möjligheterna att bedriva eller placera kapital i något skatteparadis har förbättrats, utan att informationsflödet har tillåtits öka i samma utsträckning.¹⁹⁷

Vissa förespråkare av skatteparadis bedömer, att flertalet transaktioner aldrig skulle ha skett, eftersom de anser att beskattning och regleringar hämmar och inskränker ekonomisk aktivitet så att olika produkter och tjänster inte kan utvecklas. Förespråkarna har också som ett argument framhåvt, att det faktum att skatteparadisen hyser stora förmögenheter och utför åtskilliga affärstransaktioner påvisar att de behövs och är funktionella för en ekonomisk tillväxt och välfärd. På det viset är de värdefulla för både ekonomin och samhället. Dock finns det inga studier, som kan styrka teorin om skatteparadisens stimulerande effekt på vare sig den finansiella marknaden eller i samhället och således kan det lika väl vara på motsatt vis. Det finns nämligen även skatter och regleringar som både gynnar ekonomisk tillväxt och entreprenörskap, genom exempelvis företagsstöd och satsningar på infrastruktur.¹⁹⁸

Utvecklingen av handels- och finanssystem begränsas, om det inte finns en tilltro för systemets förmåga att sköta penningöverföringar och investeringar så att inte finansiella kriser uppstår eller sprider sig. I ett fungerande system krävs det spelregler och därtill även ett skatte- eller avgiftssystem av någon form, genom vilket spelreglerna kan upprätthållas. Om ett offentligt finansierat välfärdssystem förespråkas skulle skatteparadisen ej passa in och tvärtom skulle de fungera väl ifall det är en privatstyrd ekonomi som föredras. Förmodligen är det ett mellanting, som de flesta skulle preferera. Var skattetrycket och sekretesskyddet skall läggas för att finanssystemet skall fungera på bästa sätt, är en besvärlig avpassning att göra.¹⁹⁹

6.5 Kritiska reaktioner

Negativa reaktioner gentemot offshore-centra har uppkommit, inte mot själva offshore-principen, utan mot de villkor som offshore-verksamhet bedrivs under samt de medförande konsekvenserna, vilka i första hand rör följande områden:

- ”Att de underlättar och möjliggör olika typer av ekonomisk och organiserad brottslighet [...].
- Att de ägnar sig åt en osund form av skattekonkurrens som utgör ett hot mot långsiktig ekonomisk tillväxt, sysselsättning och välfärd.

¹⁹⁶ SOU 2002:47, Våra skatter?, s. 17.

¹⁹⁷ Engdahl, Skatteparadis, s. 144f.

¹⁹⁸ Ibid. s. 147f.

¹⁹⁹ Ibid. s. 148f.

- Att de utgör ett hot mot säkerheten i det globala finansiella systemet [...].²⁰⁰

OECD vill göra det möjligt att identifiera skatteparadis och att kunna skilja på skadliga förmånliga skatteordningar och icke skadliga sådana. De delar upp länders skatteskillnader i tre olika kategorier, beroende på om en skatt är lägre i ett land än i ett annat.

1. Skatteparadis: den första staten uttager ingen eller obetydlig skatt för den aktuella inkomsten i förhållande till den andra staten.
2. Skadliga förmånliga skatteordningar: den första staten uttager betydande skatt från både fysiska personers och bolags inkomster, men i dess skattesystem finns det inslag som medger betydande skatteförmåner för den aktuella inkomsten i förhållande till motsvarande beskattningssituation i den andra staten; vilket leder till låg eller ingen beskattning alls.
3. Normalstat: den första staten uttager betydande skatt från både fysiska personers och bolags inkomster, dock är den effektiva skattesatsen lägre än motsvarande skattesats som uttages i den andra staten.²⁰¹

I *Harmful Tax Competition* hänvisas det till fyra nyckelfaktorer som är av vikt för att bedöma, om ett land skall klassas som ett skatteparadis. Dessa punkter skiljer sig från Gordons definition enligt följande:

- Ingen eller enbart nominella skatter på den relevanta inkomsten är det första som skall beaktas för att kunna kvalificera en jurisdiktion som ett skatteparadis.
- Skatteparadis har ofta regler om mycket sträng sekretess så att företag och individer kan erbjudas stora fördelar, vilket leder till avsaknad av effektivt utbyte av information mellan stater.
- Frånvaro av insynsmöjligheter i skatteparadisets rättssystem och administrativa arbete.
- Avsaknad av regler som kräver att reell eller verklig verksamhet bedrivs i landet.²⁰²

Reaktionerna har fört med sig att FATF²⁰³ skapats och att OECD:s arbete

²⁰⁰ Engdahl, Skatteparadis, s. 94. BRÅ-rapport 2000:19, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 41.

²⁰¹ OECD, Harmful Tax Competition - An Emerging Global Issue (1998), s. 19.

²⁰² Ibid. s. 22f.

²⁰³ The Financial Action Task Force on Money Laundering skapades av G7-staterna 1989, och är en mellanstatlig organisation. G7-staterna initierade Harmful Tax Competition 1996, som framarbetar riktlinjer mot skadlig skattekonkurrens och bl. a. har gjort upp en svart lista över skatteparadis som utövar skadlig skattekonkurrens. BRÅ-rapport 2000:19, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 42. För vidare information om FATF besök <http://www.fatf-gafi.org> under rubriken NCCT Initiative eller <http://www.oecd.org/fatf/> Av intresse är att det finns en karibisk motsvarighet, The Caribbean Financial Action Task Force (CFATF) se vidare på <http://www.cfatf.org/> Internationella valutafonden (IMF) samarbetar med bl. a. BIS, FATF och OECD i olika

med *Harmful Tax Competition* satt fart. FATF har ingen formell makt, men har trots det rönt vissa framsteg med de utarbetade rekommendationerna för de offshore-präglade skatteparadiserna att implementera. På liknande vis försöker EU stävja OFC:s. Det sker förhandlingar om ömsesidiga skattesatser och informationssystem som ett sätt att bekämpa olika former av ekonomisk brottslighet via offshore-verksamhet. Financial Stability Forum (FSF) bildades 1999 och året senare introducerades en rapport över icke-samarbetsvilliga OFC stater, den svarta listan. Samma år utkom OECD med en lista över skatteparadis som använde skadlig skattekonkurrens.²⁰⁴

OECD:s rapport 2000²⁰⁵ inriktade sig speciellt på tre huvudområden: identifiering av potentiella skadliga förmånliga skatteordningar inom medlemsstaterna utifrån 1998 års rapport, identifiering av jurisdiktioner som möter 1998 års rapportens kriterier för skatteparadis och en uppdatering av arbetet med icke-medlemsländers ekonomier och förslag till att föra arbetet vidare.²⁰⁶

Offshore-verksamheten har blivit alltmer ifrågasatt och i ett framtida scenario kommer troligtvis skatteparadis och sekretessfristater att nödgas reglera och beskatta i större omfattning än vad som sker i nuläget. Samtidigt kan det gå åt motsatt håll, eftersom konkurrensen ökar och verksamhetsmönstret blir allt mer inter- och transnationellt orienterat, vilket i sin tur ökar incitamenten att begagna sig av offshore-verksamheter. Bättre kommunikations- och informationssystem gör det lättare att genomföra incitamenten. Förespråkare av verksamheten har skapat en officiell lobbyorganisation för offshore-världens intressen. Det finns även ett flertal privata organisationer och sammanslutningar som sprider information om verksamheten bl. a. *Offshore Profit Center*²⁰⁷. De har också kommit med idéer för att undkomma regleringar, såsom att förelägga OFC:s off-planet utan någon territoriell tillhörighet eller jurisdiktion.²⁰⁸

På ett internationellt plan har tidvis oenigheten hindrat gemensamma regleringar av offshore-baserade finansiella verksamheter. Av den orsaken har OFC:s kunnat utvecklas förhållandevis obegränsat under en längre period. Skatteparadiserna har ofta haft bekymmer med att vidmakthålla social ordning och stabilitet. De skapar fördelaktiga villkor för att kunna attrahera finansiellt kapital, men de kan även vara orsak till en oförmåga att förutse och hantera krascher och brottslighet. Det har periodvis lett till omfattande problem. Den japanska investmentbanken och mäklarfirman Yamaichi Securities och de amerikanska storbolagen Enron, WorldCom och Tyco är några exempel på ekonomisk brottslighet som lett till finansiella

projekt, se vidare för arbeten och rapporter i ämnet på

<http://www.imf.org/external/np/ofca/ofca.asp>

²⁰⁴ För vidare information om OECD:s arbete och rapporter se <http://www.oecd.org> under Tax Haven Update.

²⁰⁵ Towards Global Tax Co-operation.

²⁰⁶ OECD, Towards Global Tax Co-operation (2000), s. 6.

²⁰⁷ För vidare information om Offshore Profit Center besök <http://offshore-privacy.com/home.html> Andra exempel på liknande organisationer/sammanslutningar är The Offshore Institute <http://www.offshoreinstitute.com/> Offshore World <http://www.offshore-world.com/> och The World Association of International Financial Centre <http://www.waifc.org/>

²⁰⁸ Engdahl, Skatteparadis, s. 93 och 95-97. BRÅ-rapport 2000:19, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 41ff.

kriser med internationella återverkningar.²⁰⁹ Kända svenska fall är bl. a. Kreugerkraschen, Wenner-Gren affären och Trustorhärvan.²¹⁰

På ett distinkt vis kopplas kriminell verksamhet ihop med OFC och skatteparadis. Europaparlamentet hävdar att offshore-verksamheten och skatteparadis är den viktigaste orsaken till illojal skattekonkurrens, samt att EU:s medlemsländer inte enbart skall vidta sanktioner mot alla finansiella överföringar med en källskatt, utan även försöka utplåna offshore-banker och skatteparadis. Det brottsförebyggande arbetet har fått sin tyngd genom att USA engagerat sig. Deras intresse beror dels på all den maffia- och narkotikarelaterade brottsligheten, med kopplingar till skatteparadis, dels på terrorattackerna den 11 september 2001.²¹¹

Försvarare av sekretesskyddet anser emellertid att brottslighet är en risk eller ett pris, som de är villiga att dras med för att upprätthålla denna rättighet.²¹² Information kan givetvis missbrukas av stat, myndighet eller enskilda anställda individer, antingen av oaktsamhet eller genom en kriminell handling för att bryta den privata integriteten. All sekretess bör dock ej ses som negativt, utan en avvägning bör göras emellan den enes rätt att undanhålla information kontra en annans rätt att kunna granska densamme, uppkomna i olika situationer. Ett annat problem i diskussionen om sekretess handlar om huruvida en enskild stats rätt till självbestämmande ska ha företräde framför demokratiskt fattade beslut eller tvärtom. Exempelvis har OECD och FATF krävt öppenhet och insyn i skatteparadis, vilket innebär att skatteparadisen måste förändra sina lagar. Dessa i sin tur hävdar, att de har rätt att stifta och tillämpa regler efter eget fritt val utan andra staters eller mellanstatliga organs inblandning. Vidare påpekar de, att medborgare som begår brott i sina hemländer åtminstone i första hand borde lösas som ett nationellt problem i det interna systemet, istället för att erfordra att skatteparadisen skall göra regeländringar i sina system. Detta kan anses som ett logiskt resonemang ur ett självbestämmande och demokratiskt perspektiv. Det är lätt att den egna etiken går före en moral som upprättats gemensamt. Visst kan det anses att varje stat bör få ha sina egna lagar, men samtidigt bör också statens medborgare ha möjlighet att kontrollera varandra samt att hindra de individer som, genom att använda skatteparadis, kringgår lagarna. I den utsträckning staters rätt till självbestämmande godtas, borde detta även inkludera deras medborgare. Förlängningen av det betyder, att ett skatteparadis, som hyser andra staters medborgare, inte kan neka de förstnämnda staterna att begära ut upplysningar om sina egna medborgare.²¹³

²⁰⁹ Engdahl, Skatteparadis, s. 85-87 och 110.

²¹⁰ BRÅ-rapport 2001:1, Ekobrott - utvecklingen av några centrala brottstyper, s. 92. BRÅ-rapport 2000:19, Finansiella offshore-marknader och skatteparadis, s. 17.

²¹¹ Engdahl, Skatteparadis, s. 112f.

²¹² Engdahl, Skatteparadis, s. 132-136.

²¹³ Ibid. s. 138ff.

7 Avslutning

Det kan konstateras, att det saknas en gemensam definition av begreppet ekonomisk brottslighet, och det verkar som om de, som använder sig av begreppet, har sin egen tolkning av innebörden. Nackdelen med många olika definitioner och åsikter, om vad som avses med ekonomisk brottslighet, är att begreppsförvirring uppstår, bl. a. för att myndigheterna och forskarna har avvikande behov av vilka avsikter en begreppsbestämning ska tjäna. I en väldigt vid och allmän betydelse kan ekonomisk brottslighet definiera alla brott som begås med ekonomiska motiv, vilket gör det mycket svårt att definitionsmässigt avgränsa och klargöra vad som egentligen faller under begreppet ekonomisk brottslighet. Begreppet ekonomisk brottslighet torde anses handla om antingen vilka som begår brott eller vad som utmärker brotten. Vad som sedan gör en handling olaglig, är när vissa normer och regler som gäller för den ekonomiska verksamheten överträds.

Avgränsningen av ekonomisk brottslighet varken kan eller bör vara särskilt låst. Den ekonomiska brottsförekomsten är föränderligt mångskiftande och utvecklar successivt en mängd nya former. Därför torde begreppsbestämningen vara öppen och anpassningsbar.

De ekobrottsbekämpande myndigheterna behöver, enligt forskarna, ha kunskap om de bakomliggande orsakerna till varför ekobrott begås, för att kunna förebygga ekonomisk brottslighet. Insikten ger möjlighet att kunna åtgärda eller påverka ekobrott. Det är av stor vikt att de brottsbekämpande myndigheterna utvecklar ett bra samarbete och att de systematiskt bygger upp en heltäckande bild av problemområdena. En viktig aspekt i ekobrottsbekämpningen är att den är synlig och effektiv, så att risken för upptäckt upplevs som påtaglig för medborgarna.

Lagstiftaren kan påverka tillfällena till brott genom ändring av kontrollsystem och olika regleringar. Det är dock viktigt, att de aktörer som kan påverka tillfällena till brott samarbetar med samhällets kontrollfunktioner såsom Skatteverket på ekobrottsområdet. Till följd av den växande affärsverksamheten i vårt moderna samhälle ökar ekobrotten. Brotten är svåra att upptäcka och därför svåra att bekämpa enbart genom traditionell brottsbekämpning. Eftersom ekobrotten är av varierande slag, krävs det också olika metoder och åtgärder, för att verksamheten skall kunna bedrivas i ett förebyggande syfte.

Kontrollarbetet på nationell nivå har blivit allt mer heltäckande, medan utvecklingen på internationell nivå inte är lika långt gången. Därför spelar utbyte av information mellan olika länder en viktig roll. Det tycks också behövas en kulturförändring inom kontrollinstituten samt en upparbetning eller bevaring av kompetens för att kunna uppnå en effektiv ekobrottsbekämpning både på ett nationellt och på ett internationellt plan. Detta kan uppnås på olika vis, men ett gott samarbete både internt och gränsöverskridande krävs, liksom resursförstärkning.

Det finns många motsättningar mot ett fullständigt avvecklande av skatteparadis för att skapa ett samarbete med regleringar och upprätthållande av dessa, eftersom ekonomisk brottslighet inte är avgränsad och definierad. Det är snarare tvärtom, eftersom gränserna mellan exempelvis organiserad och ekonomisk brottslighet blir alltmer uttraderade. Likaså får nya brottstyper, såsom IT-relaterade brott, bättre förankring i ett

dynamiskt utvecklande samhälle, där globaliseringen på flera fronter har en stor betydelse. Likaväl som kunskapsinhämtandet från exempelvis brottsförebyggande myndigheter förbättras, förfinas också brottslingarnas brottsteknik.

Den gränsöverskridande förbindelsen samt den nära kopplingen till annan brottslighet är inslag i den ekonomiska brottsförekomsten, som har blivit alltmer framträdande på senare år. Brottslighet, som utnyttjar modern informationsteknik, är svår att komma åt, speciellt om den begås från ett annat land. För att minska denna brottsart kommer traditionella straffrättsliga lösningar att ha liten betydelse, eftersom brottsgränningarna sker över nationsgränserna. För att nå ett framgångsrikt resultat behöver den gränsöverskridande bekämpningen av IT-relaterade brott en effektivare snabbhet, eftersom brottsaktiviteten sker med nya snabbare metoder. En global samverkan är en betingelse för en verkningsfull bekämpning av en brottslig verksamhet, som begagnar sig av en gränsöverskridande teknik.

Det kan fastställas, att det saknas en gemensam definition av begreppet skatteparadis, och det verkar, som om de som använder sig av begreppet, har sin egen tolkning av innebörden. Kanske hade det blivit begripligare, om det hade funnits en absolut begreppsbestämning att tillgå. Skillnaderna mellan de klassiska skatteparadisen och OFC har allt mer raderats ut. Det som bör vara det väsentliga är, om en stats fördelaktiga skattesystem och banksekretess kan accepteras ur ett lagstiftningsperspektiv eller ej. Det torde alltså vara beskattningssituationen för privatpersoner och företag som är av vikt, och således borde de enskilda transaktionerna och de fördelaktiga lagstiftningarna som existerar uppmärksammas, snarare än att koncentrera allt för mycket på att upprätta ”svarta listor” och klassificera olika stater och jurisdiktioner som skatteparadis med skadliga skatteförmåner.

Mer än någonsin tidigare är finansiella offshore-centra, skatteparadis och sekretessfristater ifrågasatta. Genom de initiativ som tagits på internationell front, har intensiteten och intressegemenskapen från många olika länder skapat ett globalt samarbete. Skatteparadisen spelar en väsentlig roll i den rådande världsekonomin, eftersom många storbolag förvaltar förmögenheter via dessa. Stor oenighet råder om vilken inställning man ska ha till skatteparadisen. Det är inte helt ovanligt, att både stater och kommuner finansierar verksamheter via lån från skatteparadisregistrerade fonder och likaledes finns delar av framtida pensionskapital investerade där. Frågan är, om skatteparadisen enbart utgör brydsamheter för de olika aktörerna på den finansiella marknaden genom exempelvis illojal skattekonkurrens, eller om det finns andra potentialer som kan nyttjas.

Förespråkarna av skatteparadisen anser, att den brottslighet som kan uppstå pga. det sekretesskydd som olika skatteparadis erbjuder, är en risk eller ett pris, som de är villiga att dras med för att upprätthålla denna rättighet. Information kan givetvis missbrukas av stat, myndighet eller enskilda anställda individer, antingen av oaktsamhet eller genom en kriminell handling för att bryta den privata integriteten. All sekretess bör dock ej ses som negativt, utan en avvägning bör göras emellan den enes rätt

att undanhålla information kontra den andres rätt att kunna granska densamme, uppkomna i olika situationer. Tillsynes drabbas, vare sig det är direkt eller indirekt, ”vanliga” människor av att ekobrottslingarna utnyttjar sekretesskyddet för att undkomma beskattning eller utföra andra kriminella handlingar. I förlängningen parasiterar brottslingarna på kollektiva nyttigheter utan att själva bidra till dem, eftersom deras agerande påverkar både den finansiella marknaden och samhället samt dess medborgare.

Ett annat problem i diskussionen om sekretess handlar om huruvida en enskild stats rätt till självbestämmande ska ha företräde framför demokratiskt fattade beslut eller tvärtom. Exempelvis har OECD och FATF krävt öppenhet och insyn i skatteparadis, vilket innebär att skatteparadisen måste förändra sina lagar. Dessa i sin tur hävdar, att de har rätt att stifta och tillämpa regler efter eget fritt val utan andra staters eller mellanstatliga organs inblandning. Vidare påpekar de, att brott som begås av medborgare i sina hemländer åtminstone, i första hand borde lösas som ett nationellt problem i det interna systemet, istället för att erfordra att skatteparadisen skall göra regeländringar i sina system. Detta kan anses som ett logiskt resonemang ur ett självbestämmande och demokratiskt perspektiv. Det är lätt att den egna etiken går före en moral som upprättats gemensamt. Visst kan det anses att varje stat bör få ha sina egna lagar, men samtidigt bör också statens medborgare ha möjlighet att kontrollera varandra samt att hindra de individer som, genom att använda skatteparadis, kringgår lagarna. I den utsträckning staters rätt till självbestämmande godtas, borde detta även inkludera deras medborgare. Förlängningen av det betyder, att ett skatteparadis, som hyser andra staters medborgare, inte kan neka de sistnämnda staterna att begära ut upplysningar om sina egna medborgare.

Bilaga 1²¹⁴

Upphovsperson och årtal	Begrepp	Definition	Analysenhet (som följer av definition)	Anmärkning
Sutherland, 1949	Manschettbrottslighet (<i>white-collar crime</i>)	... brott som begås av respektabla personer med hög status inom ramen för deras yrkesutövning.	Yrkesutövande individer med hög social status.	Logiskt brott mellan analysenhet som följer av def. Och empiriska studier av företag. Brotts = mer än straffrättsligt sanktionerade handlingar.
Clinard och Quinney, 1973	Företagsbrottslighet (<i>corporate crime</i>)	Företagsbrottslighet avser brott som begås av ägare eller anställda till förmån för företaget, eller brott som begås av företaget i egenskap av juridisk person.	Individer (ägare eller anställda) eller företag.	Det amerikanska rättssystemet medger straffrättsliga åtal och bestraffning av företag (juridiska företag).
Green, 1997	Yrkesbaserad brottslighet (<i>occupational crime</i>)	... varje handling som är straffbar enligt lag och som är baserad på tillfällena som utförandet av ett legalt yrke ger.	Individer med avseende på deras yrkesposition och yrkesverksamhet.	Organisatorisk yrkesbaserad brottslighet ersätter företagsbrottslighet.
Edelhertz, 1970	Manschettbrottslighet (<i>white-collar crime</i>)	... en illegal handling eller en serie av illegala handlingar som begås med icke-fysiska medel och med hemlighållande eller svek, i syfte att erhålla pengar eller egendom, för att undvika kostnader eller förlust av pengar eller egendom, eller för att erhålla affärsmässiga eller personliga fördelar.	Individer med avseende på illegala handlingar.	Ansluter till straffrättens kategoriseringar. Inga kriterier om social status, yrkeskopp-ling eller företag som kollektiv aktör. Ofta använd i studier där rättsdata utgör det empiriska materialet.

²¹⁴ BRÅ-rapport 2000:23, s. 30f.

Schrager och Short, 1977	Organisatorisk brottslighet	... organisatoriska brott är illegala handlingar, beroende på försummelser eller uppsåt, av en individ eller en grupp inom en legitim formell org. i enlighet med denna org. verksamhetsmål, och som har en allvarlig fysisk eller eko. effekt på anställda, konsumenter eller allmänheten i stort.	Organisationsmedlemmar (enskilda eller grupper) med avseende på illegala handlingar.	Inkluderar andra organisationer än före-tag. Illegala handlingar är inte begränsade till sådana som är uppsåtliga och har ekonomiskt vinningsmotiv.
Tiedemann, 1976	Ekonomisk brottslighet	... förbjudna handlingssätt som skadar eller hotar samhällets skyddade ekonomiska intressen.	Individer med avseende på lagstridiga handlingar.	Def. saknar kriterier om social status, yrkes- och företagsanknytning. Avgränsningsproblem i förhållande till traditionell, individanknuten egendomsbrottslighet.

Bilaga 2²¹⁵

Situationella brottsförebyggande åtgärder:

	Åtgärder som skapar incitament att handla rätt	Åtgärder som gör det svårare att begå brott	Åtgärder som gör det mer riskabelt att begå brott	Åtgärder för att minska utbytet av brott	Åtgärder för att motverka bortförklaringar som underlättar brott
Regering och riksdag	ROT-avdrag stimulerar användning av fakturor och att rätt skatt betalas	Schablonbeskattning i utsatta branscher minskar behovet av en korrekt bokföring för beskattningen	Kontrolluppgifter från utländska banker vid beskattningen ökar informationen till myndigheterna	Publicera namnet på företag som bryter mot regler för att minska företagets goodwill	Många sanktionsformer, ansvar för vårdslöshet
Myndigheter	Service och information genom hemsida, riktad information till problemgrupper eller områden och generösa öppet- och telefontider	Genom att gå igenom tidigare ärenden och förundersökningar kan förebyggande åtgärder formuleras	Underrättelsetjänst ökar förutsättningarna att komma svårupptäckt brottslighet på spåren	Information om nackdelarna med svart arbete (försäkringsfrågor vid person- eller saksador, sjuk- penning- och pensionsgrundande inkomst etc.)	Många överdriver hur många som fuskar. Information om hur det ser ut och att det är ett avvikande beteende
Enskilda och företag	Företag kan införa interna belöningsystem som premierar laglydnad	Enskilda kan genom exempelvis miljö och konsumentorganisationer övervaka laglydnaden hos företagen	Utökad internrevision och intern kontroll av att regler efterlevs genom särskilda personer inom företagen	Avtala om viten om svart arbetskraft används. Öka kontakten med kronofogdemyndigheten för att slå mot det som svider mest att bli av med pengarna	Företagsorganisationer och enskilda företag kan införa etiska regler som tydligt anvisar ett korrekt beteende. Korruption motverkas genom att inarbetade metoder och formuleringar lyfts fram och granskas

²¹⁵ BRÅ-rapport 2003:10, s. 241, figur 1 Situationella brottsförebyggande åtgärder.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur:

- Alalehto Tage Fiffelstrategier vid ekonomisk brottslighet, Barr Kågeröd 2003.
- Clinard Marshall B. och Quinney Richard, Criminal Behavior Systems. A Typology, Holt Reinhart och Winston New York 1967.
- [Coleman James W. The Criminal Elite. Understanding White-Collar Crime, 5 ed. St. Martin's Press New York 1998. (Universitetsbibl. i Linköping och Luleå.)]
- Coleman James W. Toward an Integrated Theory of White-Collar Crime. American Journal of Sociology. Vol. 93 s. 406-439 1987.
- Cressey Donald R. Other Peoples Money: A Study of the Social Psychology of Embezzlement, Free Press Glencoe Illinois 1953.
- Croall Hazel Who Is the White-Collar Criminal?, British Journal of Criminology Vol. 29 s. 409-426 1989.
- Dahlqvist Anna-Lena och Holmqvist Rolf Brotten i näringsverksamhet, Norstedts Juridik Stockholm 2004.
- Daly Kathleen Gender and Varieties of White-Collar Crime, Criminology. Vol. 27, s. 769-793 1989.
- Donner Gabriel Handbok i bankrätt, Bokförlaget Juridik & Samhälle Borås 1996.
- [Edelhertz Herbert The Nature, Impact and Prosecution of White-Collar Crime, Department of Justice Washington D.C. 1970. (Kungliga bibl. i Sthlm.)]
- Engdahl Oskar I finansvärldens bakre regioner. En studie om finansiella offshore-marknader och ekonomisk brottslighet, Sociologiska institutionen Göteborg 2003.
- Engdahl Oskar Skatteparadis, Agora Stockholm 2004.
- Fensby Torsten Neutralitet och beskattningen av utländska dotterbolags bolagsinkomster, Skattenytt 1996 s. 243.

- Gordon Richard Tax Havens and Their Uses by the U.S. Taxpayers - an Overall View, Report of the Department of the Treasury of the U.S.A Wahington 1981.
- [Gottfredson Michael R. och Hirschi Travis A general Theory of Crime, Stanford University Press stanford 1990. (Universitetsbibl. i Gbg, Linköping, Sthlm, Örebro, Östersund, Polishögskolan samt Malmö och Kristianstad högskola.)]
- [Green Gary Occupational Crime, Nelson-Hall Publishers Chicago 1997. (Finns ej att låna i Sverige.)]
- Hartman Jan Vetenskapligt tänkande Från kunskapsteori till metodteori, Studentlitteratur Lund 1998.
- Jarlsvik Helén och Karpaty Patrick Ekonomisk brottslighet - ett framtida forskningsområde?, FOA Stockholm 1998.
- [Kitch Edmund W. Economic Crime Theory. I: Kadish (red) Encyclopedia of Crime and Justice, Free Press New York 1983. (Finns ej att låna i Sverige.)]
- Leijonhufvud Madeleine och Wennberg Susanne Brotts och straff i affärlivet, Iustus förlag Uppsala 2000.
- Levi Michael Masculinities and White-Collar Crime. I: Newburn och Stanko (red) Just Boys Doing Business? Men, Masculinities and Crime, Routledge London 1994.
- Lindgren Sven-Åke Ekonomisk brottslighet - ett samhällsproblem med förhinder, Studentlitteratur Lund 2000.
- Magnusson Dan Ekonomisk brottslighet i Sverige, Prisma Stockholm 1983.
- Merton Robert K. Social Structure and Anomie. American Sociological Review 3 No 5 s. 672-682 1938.
- Moerman Sébastien The Main Characteristics of Tax Havens, Intertax, Vol. 27 Issue 10 s. 368-375 1999.
- Molander Joakim Vetenskapsteoretiska grunder Historia och begrepp, Studentlitteratur Lund 2003.
- Paternoster Raymond och Simpson Sally A Rational Choice Theory of Corporate Crime I: Clarke och Felson (red) Routine Activity and Rational Choice. Advances in Criminological

- Theory. Vol. 5 s. 37-58, Transaction Publishers New Brunswick New Jersey 1993.
- Schrager Laura S. och Short Jr. James F. Toward a Sociology of Organizational Crime, Social Problems Vol. 25 s. 407-419 1977.
- Simpson Sally S. Corporate Crime, Law, and Social Control, Cambridge University Press Cambridge 2002.
- Sutherland Edwin H. White-Collar Crime (the uncut version), Yale University Press New Haven and London 1983 (reprint).
- Svensson Bo Ekonomisk kriminalitet, Tholin & Larsson-gruppen Stockholm 1983.
- Thurén Toresten Vetenskapsteori för nybörjare, Liber AB Malmö 2006.
- Tiedemann Klaus, Phenomenology of Economic Crime, 12th Conference of Directors of Criminological Research Institutes, Council of Europe Strasbourg 1976.
- Tillman Robert Global Pirates. Fraud in the Offshore Insurance Industry, Northeastern University Press Boston Mass. 2002.
- Waring Elin, Weisburd David et al. och Chayet Ellen White-Collar Crime and Anomie. I: Adler F. och Laufer W. (red.) The Legacy of Anomie Theory. Advances in Criminological Theory. Vol. 6 s. 207-225, Transaction Publishers New Brunswick 1995.
- Vaughn Diane The Dark Side of Organizations: Mistake, Misconduct, and Disaster Annual Review of Sociology Vol. 25 s. 271-305 1999.
- Weisburd David et al. Crimes of the Middle Classes. White-Collar Offenders in the Federal Courts, Yale University Press New Haven 1991.
- Winter Soren C. och May Peter J. Motivation for Compliance with Environmental Regulations. Journal of Policy Analysis and Management Vol. 20 No 4 s. 675-698 2001.

Offentligt tryck:

BRÅ-rapport 2004:1	Lurad och förgiftad - att avslöja utsatthet för ekobrott
BRÅ-rapport 2003:1	Forskning om ekonomisk brottslighet - förebygga ekobrott, behov och metoder
BRÅ-rapport 2003:10	Förebyggande metoder mot ekobrott, en antologi
BRÅ-rapport 2002:1	Ekobrott - utvecklingen av några centrala brottstyper
BRÅ-rapport 2001:1	White-collar crime research Old views and future potentials
BRÅ-rapport 2001:10	Brottsutvecklingen i Sverige 1998-2000
BRÅ-rapport 2000:2	IT-relaterad brottslighet
BRÅ-rapport 2000:10	Perspektiv på ekobrottsligheten, en antologi
BRÅ-rapport 2000:19	Finansiella offshore-marknader och skatteparadis
BRÅ-rapport 2000:23	Från storsvindler till småfiffel ekobrottsforskning
BRÅ-rapport 1999:7	Forskning om ekonomisk brottslighet
BRÅ-PM 1996:5	Ekonomisk brottslighet - den rättsliga processen
SOU 2005:35	Krav på kassaregister - effektivare utredning av ekobrott
SOU 2002:47	Våra skatter?
SOU 1999:53	Ekonomisk brottslighet och sekretess
SOU 1999:82	Vårdslös kreditgivning samt sekretess i banker m.m.
SOU 1998:9	Integritet Effektivitet Skattebrott
SOU 1996:84	Ekobrottsforskning
Ds 1997:51	Internationella ekobrott
Ds 1996:1	Effektivare ekobrottsbekämpning
Skr. 1994/95:217	

SFS 1995:1015

Övrigt material:

- OECD Issues in International Taxation No 1, International Tax Avoidance and Evasion. Four related studies, Paris 1987.
- OECD Harmful Tax Competition - An Emerging Global Issue, Paris 1998.
- OECD Towards Global Tax Co-operation, Report to the 2000 Ministerial Council Meeting and Recommendations by the Committee on Fiscal Affairs Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices Paris 2000.

EBM årsredovisning 2003.
Summary of national legislation on banking secrecy, The European Banking Federation, Bryssel, 2002.